ARCHIVU

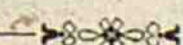
PENTRU

FILOLOGIA SI ISTORIA

DE

TIM. CIPARIU,

CANONICU METROPOLITANU, MEMBRU FUNDATORIU SI V. PRESIEDENTE ASOCIATIUNEI ROMANE TRANSILVANE ETC.

BLASIU.

MDCCCLXVII.

Ne quis igitur tanquam parva fastidiat grammatices elementa. Non quia magnae sit operae, consonantes a vocalibus discernere ipsasque eas in semivocalium numerum mutarumque partiri; sed quia interiora velut sacri huius adeuntibus apparebit multa rerum subtilitas, quae non modo acuere ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditionem ac scientiam possit. *Quinctilianus inst. or. I.*

Excutiendum omne scriptorum genus, non propter historias modo sed verba, quae frequenter jus ab auctoribus sumunt. *Idem ibid.*

TIPARIULU DEIN OFICIN'A SAM. FILTSCH IN SABINIU.

ARCHIVU
pentru filologia si istoria.

Nr. I. 1. Ianuariu 1867.

I.
Program'a Archivului.

I. Suntu 20 de ani incheiati in 4. Januariu 1867, de candu a aparutu Nr. I. dein Organu, antaniulu diurnalû politicu-literariu, nu numai in imperiulu austriacû ci in tota romanimea, scrisu intregu cu litere latine.

Scopulu lui fuse nu intru atâtu politicu, câtu literariu, filologicu-istoricu, pre cumu arată acea serie lunga de articli despre limb'a romanesca, gramateci-ortografici, cari, mai alesu sub titlu de Principia de limba si de scriptura, s'au inceputu inca in Nr. IV. (27. Jan. 1847), sî numai misicàrile politice dein anulu urmatoriu le au precurmatu in Nr. LXIII. (10. mart. 1848).

Deca viati'a acestui organu de publicitate nu erá atâtu de scurta, sî deca cercustàrile, dupa acea calamitate publica a patriei, sufereau reinceperea sî continuarea lui, se potea sperá, cà una parte dein scopulu, ce ne propusesemu, se ar' fî realisatu mai curundu sî mai precisu: stabilirea ortografiei romane cu litere latine.

Dela 1850 in coce, Gazet'a Transilvaniei pre incetu si-a mutatu portulu, dein „civile“ in latinu, camu cu ortografi'a organului. Dupa ea, Telegrafulu, totu asemenea. Er' dupa ele nu a mai aparutu nece unu diurnalu, politicu au de alta natura, in imperiulu austriacu, panà astadi, care se nu se fia scrisu cu litere latine sî cu ortografi'a organului, seau deca cuiva mai place a dîce: cu ortografi'a Comisiunei filologice dein 1860, — bene-reu seau multu-pucinu; cà ce diferentiele sî variatiunile nu-su de mare insemnetate.

Ce e mai multu, inca sî fratii nostri celi dein afora si-au desbracatu de totu intrega diurnalistic'a de literele „civili“ sî o au infoliatu in cele latine. Numai câtu, chiaru sî pentru inceputu, form'a scrierei limbei romanesci, atâtu e de „pocita“ in acele diurnale, câtu te prende dorerea de, ce patiesce biet'a limba romanesca.

Aici diferentiele sî variatiunile atâtu suntu de colosali, câtu sî in ochii celoru mai rabdurî, mai indiferenti, mai nepasatori, suntu nesuferite. Cu atâtu mai multu inse suntu nesuferite in ochii celoru mai vii, mai infocati, mai decisi, cá se nu dîcu sî ai celoru mai intielegutori sî preceputori, in câtu in anii mai dein urma par' cà publiculu romanu erá pre-acì pre-acì, se se rescole in contr'a scrietoriloru romani de prein diurnale, càrti seau brosiure, pentru ce nu se intielegu se puna una data capetu la atâte noue sî noue divagatiuni cari de cari mai cornurate.

Noi, cari mai bene de 40 de ani amu urmaritu cu cea mai via atentiune tote fasi-le literaturei romane, sî in specie ale desvoltarei limbei sî ortografiei romanesci, sî amu luatu parte activa in miedi-loculu undeloru acestei fortune, amu avé dereptu, pote mai multu de câtu mai toti, de a ni-se urî de atâte fluctuatiuni, sî de a ne pierde patienti'a, — amu fî doritu, cá publiculu se fia avutu mai multa rabdare pentru scrietorii nostri, sî se le lase inca liberu cursulu vre-una 20 — 30 de ani, panà candu chiaru literatiloru nostri li-se va urî de atâta discordantia, sî voru semtî de sene-si necesitatea de a se impacá in pareri sî a se concentrá intru un'a.

De altmentrea am tota temerea, cà cu reulu nu vomu esî la cale, ci numai cu benele sî fromosulu. Reulu aici e tota autoritatea, personale au comunale; sî ori ce-ne se va incercá, individuu seau societate, a dictá publicului romanu, cumu se scria, numai palia-si va aprende in capu; precumu unii au sî patît'o.

De acea inse totu am fostu de parere, precumu sî adi sum, cá omenii competenti se nu-si precurme cercetàrile seriose, severe, coscientiose, asupr'a limbei sî formeloru ei gramatece sî ortografice; pentru cá asia pre incetu se se netediesca calea, ce ar' duce mai curundu sî mai securè la consensulu comune.

Dein acestu puntu de vedere am plecatu sî in a-ante de 20 ani, incependu publicarea organului, sî acum'a dupa 20 de ani.

Principia-le, ce le avęam atunci, le am sî astadi. Cercetàrile, ce le am continuatu de 20 de ani in coce, m'au confirmatu sî mai tare in parerile, ce le am adoptatu atuncia. Sî nu potiu sperá, cà convictiunile, ce le am castigatu sî nutritu in 40 de ani, se le mai potiu scaimbá cu altele.

De acea ne amu sî propusu, in acestu nou organu de publicitate, a ne desfasiorá pre incetu ideele, a ne produce ratiunile sî motivele, a deslegá indoielele, a inderepta parerile, — sî in urma, cá se fimu sinceri sî coscientiosi, a ne corege sî pre ale nostre, unde ne vomu fi aflandu cà am ratecitu, seau a le reduce la una mai buna armonia, unde panà acumu nu amu fostu oserbatu, cà e discordantia.

II.

Inse e unu lucru cunoscutu, cumu cà discusiunile, mai alesu cele prea lunge sî prea dese, de asta natura, nu-su dupa gustulu fia-caruia, inca sî mai multu, deca discusiunea e nevolîta a se tende la cercetari erudite sî conclusiuni strinse sî departe deduse, la cari pentrù cá se fia bene sî de plenu intielese, de multe-ori e de lipsa una atentiune incordata sî una cunoscientia mai esacta de materi'a filologica, carea ar' fí a se presupune in fia-care lectoriu, ci nu se afla asia precumu se presupune.

De acea, pentru a dá una mai mare varietate argumentului, sî a desdauná pre lectoriu de desgustulu, ce l'ar' poté semtî, amu crediutu de lipsa sî acumu, cá sî ore candu in organu, a se adauge cercetàri sî de alta natura inse omogenie, cumu este istori'a natiunale, ce e strictisime impreunata cu limb'a sî filologi'a romana, cá sî la tote popora-le. Cà ce cu esistenti'a seau caderea limbei ori carui poporu stà seau cade sî istori'a acelui-a, sî unde a incetatu limb'a, a incetatu sî viati'a lui, er' mortii nu mai au istoria.

Au nu sî limb'a unui poporu, si fasi-le prein cari a trecutu, suntu partea istoriei lui? Sî au nu chiaru sî acele fasi nu suntu causate prein evenementele istorice, prein cari au trecutu sî poporulu sî limb'a lui?

Deca in limb'a romanesca voru fí cuvente sî forme, de esemplu, dacice, gotice, slovenesci, ungurcsci, turcesci etc. au nu voru fí ele remasîtiele comerciului intre romanu sî intre acele popora? Unui comerciu, nu numai negotiatorescu sî paciuitu, ci sî asupritoriu sî dusimanosu, inse totu comerciu.

Sî câte punte intunecate suntu inca in istori'a romanului. Strainii sî panà astadi stau inspaimati in a-antea istoriei romanului, cá in a-antea unei enigme, inca sî straini de mare nume sî de cercetare profunda, — seau se facu a fí inspaimati, ceea ce pentru noi totu un'a este.

Cà-ci a nostra a romaniloru detoría este, a le luminá cu faclí'a istoriei, sî asia de chiaru, câtu nu numai celi cu doi ochi, ci chiaru sî orbii se le vedia.

Aste suntu puntele programei Archivului, ce ni-le amu luatu de scopu, de cari câtu de pucinu de ne vomu apropiá, totu amu propasîtu, sî e unu castigu.

Romanulu totu de a un'a si-a adoratu limb'a sa; sî istori'a lui, de a sî fostu une-ori forte trista, inse infacisieza sî pagine atâtu de ilustri, câtu se pote laudá cu vertutea strabuniloru sei.

Pucine popora au fostu, cari, ori câtu de ilustri se fia fostu, se nu-si aiba sî pagine triste, plene de calamitàti, ruine, sî in urma de pericule totali. Nece Grecí'a, cu totu eroismulu Spartaniloru dela Thermopylae, sî cu tota intieleptiunea admirabile a lui Temistocle, nu potù se scape de servitutea persesca sî de devastarea Atenei. Rom'a insa-si, care se redicase la culmea poterei celei mai inalte, inca cadiù sub loviturele barbare.

Ce mirare dar' deca sî romanulu, straplantatu in sinulu barbariei, sî lasatu de buna ora in voli'a Daciloru, Gotiloru, Avariloru etc., cadiù sub amarulu jugu alu servitutei?

Nu ast'a e de miratu, ci mirarea cea mai mare e, cà intru atari impregiuràri nu s'a suflatu, cá pulberea, de pre faci'a pamentului.

De ace'a suscrisulu cautandu la dorenti'a generale a tota romanimea, cá dupa ce s'a delaturatu cu totulu scrierea cu litere „cirile", si s'a adoptatu alfabetulu latinu pentru limb'a romanesca, se se afle una chiae amesurata geniului limbei sî indigentiei comuni, spre usuarea acelui alfabetu pre câtu se pote mai regulatu si mai usioru, de una parte, — de alta cautandu si la unele punte mai susu atinse dein istori'a poporului romanu dein partile Daciei, — s'a determinatu a deschide acesta folia curatu literaria romanesca, spre cercetari filologice sî istorice, sub titlu de —

ARCHIVU pentru FILOLOGIA sî ISTORIA.

Cuprensulu lui dar' va fí, —

a) filologicu, despre originea sî natur'a limbei romanesci, de ortografi'a, gramatec'a, sintactic'a, lesicologi'a ei, seau totu ce se tiene de filologi'a limbei romanesci, ilustrarea, rectificarea sî fipsarea ei.

b) istoricu-geograficu, despre originea si templarile poporului romanu, dela antani'a aparitiune pre pamentulu Daciei panà adi, cercetari archeologice, topografice, ethnografice, seau totu ce pote ilustrá, clarificá si determiná vre-unu puntu dein istori'a romanului seau a altoru popora, cu cari istori'a lui e impreunata, civile seau baserecesca.

Acestu cuprensu se va tractá in disertatiuni, articli, corespundentie, recensiuni, documente, notitie etc.

Ajutoriu la acesta intreprendere ne a promisu Dn. prof. gimnasiale I. Moldovanu, cunoscutu publicului romanescu dein lucrarile sale filologice sî istorice.

Conditiunile publicarei se afla pre pagin'a ultima acestui numeru. T. C.

II.

Despre unificarea ortografiei.

Discursu tienutu in adunarea generale a Asociatiunei romane transilvane la Alba-Iulia 28. Augustu 1866.

Inca in anulu trecutu scrisesemu una mica disertatiune in caus'a flagrante a ortografiei nostre, sî numai D-dieu scie, cu câtu amaru ne amu luptatu, dupa starea nesanetatei de atunci, panà o-amu pusu pre chartia.

Ea erá destinata, cá dupa impregiuràri se fia lecta in adunarea generale de atunci a Asociatiunei. Inse unele consideratiuni, ce nu e de lipsa se-le specificàmu aici mai de aprópe, ne au determinatu, a o reserbá pentru alta ocasiune. Ea remase in pulpitulu nostru panà astadi dein asemeni consideratiuni.

Noi, cu tote cà amu luatu una parte notabile in cestiunea ortografiei cu litere latine, sî cu tote cà ne amu nevolîtu a dà totu impulsulu necesariu spre efectuarea convictiuniloru nostre, nu amu volîtu inse nece una data se ne sierbimu cu atari miediloce, dupa cari pre dereptate ne aru poté imputá inimicii pareriloru nostre, cà amu abusatu cu pusetiunea nostra, sî amu fortiatu, cumu se dîce, noi pre in noi, seau la indemnulu nostru, resbaterea si implenirea cugeteloru nostre.

Mesurele fisice, seau cele ce suntu de una natura analoga, nu au fostu dupa gustulu nostru in cele licite, nu numai catrà publicu, ci nece macaru catrà privati.

Dein contra mai de multe ori apriatu ne amu dechiaratu, cumu se sî cuvenea, cà lasàmu in volia libera ori sî cui, a ne urmá seau a nu ne urmá parerile nostre.

De acea inse nu ne amu lapedatu, nece nu ne vomu lapedá, panà ce vomu poté portá pen'a in mâna, de dereptulu de a ne apará in publicu sî private convictiunile nostre cu tota libertatea sî cuvenienti'a, nu numai intru alte, ci sî mai alesu in obiectulu ortografiei.

In voli'a nostra inse credemu a stá, cá insine se decidemu, cându sî panà in câtu se ne sierbimu cu acelu dereptu.

Dereptu, care ni-lu revindecàmu pentru noi, sî-lu recnnoscemu pentru ori sî ce-ne in aceeasi mesura sî aceeasi calitate.

Cu acestu dereptu nu amu volîtu se ne sierbimu la adunarea anului trecutu, nu amu volîtu nece in decursulu anului curente. Sî una parte dein aceste motive le amu descoperitu in respunsulu, ce amu tramesu Onor. Comitatu alu Asociatiunei la 1-a Mart. a. c. la provocarea acelui-a dein 2. Jan. a. c. Nr. 5.

Intre altele ne amu descoperitu si acea intentiune, de a incepe una folia periodica pentru filologi'a sî istori'a natiunale, in care apoi vomu avé ocasiune destula de a ne desfasiorá sî mai incolo ideele nostre ortografice, ce se cereau.

On.-lu Comitatu in respunsulu seu de 6. Mart. totu a. c. Nr. 25. nu numai a acuprensu proiectulu nostru „cu cea mai via placere,“ ci avù bunetate ane promite, cà-lu va recomendá „cu tota caldur'a venitorei adunari generali“ spre „spriginirea acestei folie, prein asemnarea unei subventiuni amesurate impregiurariloru fundului acestei Asociatiuni.“

Ocasiunea e aci, sî Onor. adunare va despune cumu va vré.

Er' eu-mi lieau libertatea de a rogá pre aceea-si Onorata, se aiba bunetate a fi cu patientia, vrendu cu acesta ocasiune a me sierbí de dereptulu, ce-lu atensi mai susu, si de care nu me potui sierbí in anulu trecutu dupa impregiuràrile de atunci, carile acumu nu mai suntu acelesi.

Lasu in voli'a Onoratei a decide, deca va se dè ascultare sî descursului preparatu pre anulu

trecutu, au numai celoru ce amu insemnatu pentru acesta ocasiune.

Puntele fundamentali.

Dupa ce cestiunea unificarei ortografice pentru limb'a romana dein dî in dî a devenitu mai urgente, sî resolutiunea ei mai dorita, mai antaniu ne determinaramu a asteptá cu patientia manifestatiunile, ce voru se aparia pre campulu diurnalisticei, in acestu obiectu, — sî numai apoi dupa impregiurari a graí sî dein partea nostra vre unu cuventu, er' nece de cumu insine a incepe una discusiune asia de periculosa, a' careia fine apoi nece nu sar' poté prevedé.

Intru acea inse, nu amu volîtu a remané neactivi cu totulu, ci, dupa ce ne amu desfacutu de unile ocupatiuni uritiose, mai antaniu ne amu determinatu a incepe una folia curata literaria, inse numai natiunale, sî restrinsa singuru la filologi'a limbei si istori'a natiunei nostre, lasandu celu alaltu campu altori poteri sî mai intense sî mai speciali; de care intentiune amu atensu sî mai susu.

Apoi ne amu apucatu, se terminàmu editiunea a dou'a a Principia-loru de limba sî scriptura, ce o incepusemu la an. 1860, ci dupa impregiurarile intrevenite politice fumu costrinsi a o intrerumpe sî acumu a' dou'a ora, curmandu in col'a a sieptea chiaru in miedloculu catalogului de cartile vechie romanesci.

Dein acesta editiune revediuta dein fundamentu, cu carea amu ajunsu in tipariu panà la col'a XVII. nr. L. er' in manuscrisu panà la nr. LXX.*) dàmu aici unu estrasu prescurtatu, dein cele ce amu scrisu acolo chiaru despre Ortografia, acomodandu-ne impregiurariloru presenti, sî relegandu pre doritorii de a cunosce intrega tractatiunea acestui obiectu la insasi cartea nostra.

Principiulu etimologicu, adoptarea accenteloru cá semne tonice sî eufonice, **u** finale, sî nereduplecarea cosunantiloru, ne suntu puntele principali in sistem'a ortografiei nostre, sî tota diferenti'a pareriloru dela acele patru punte se deriva sî depende.

Demustrandu-le panà la convictiunea altor'a, sî castiganduse, de s'ar' poté, consensulu toturor'a in aste patru punte, se ar' poté sperá sî armoni'a in ortografia seau unificarea ei complenita.

Lasandu dein aceste patru punte principiulu etimologicu pentru una pertractare mai desvoltata, premitemu dein cele alalte numai prea pucine oserbatiuni.

A. Accentele.

In câtu pentru accente sî usulu loru, ce valore au in sistem'a nostra, nu mai desputàmu, fiendu cà ar' fi prea lungu, sî fiendu cà le presupunemu cunoscute dein alte opure ale nostre.

Adaugemu numai, cà dupa ce accentele in sistem'a nostra au valore sî eufonica, sî asia suplenescu sî loculu altoru semne eufonice dein alte sisteme, ne se parù cu totulu superfluu a mai apune sî alte semne ortografice, atâtu pentru vocali câtu sî pentru cosunanti, cumu le vedemu in alte sisteme seau etimologice, cumu e cea Maioriana, seau pretensivè fonetice, cá intru ale Bucovineniloru; — sî superfluetatea loru, care aici ar' fi prea lungu a o demustrá, ne se pare destula causa pentru condemnarea loru.

Inse acele semne pre lunga ace'a suntu inca sî ne-romane. De acea sî vedemu pre tote limbele romane cele alalte, aparate de atari tiape sî carlige, ce deformeza faci'a limbei romanesci, cumu defiguréza semnele de versatu form'a faciei omenesci.

Italii nu au nece unu semnu de acelea. Francii una coditia numai sub c. Ispanii sî Portugalii numai una liniora camu stramba de a supr'a lui **n,** inse sî acestea in cuvente atâtu de pucine, câtu se pierdu in celu alaltu testu alu limbei, macaru cà sciutu este, cà sî ortografistii acestoru limbe au intempinatu multe greutati in formarea ortografieloru loru, inse eli avura acelu bunu gustu de a le superá in ori ce altu modu, numai nu cu deformarea a tota scrisori'a.

Singuru literatorii nostri avura acea manía, de a se intrece unii cu altii intru asta barbaria desgustatoria, carea nu o mai aflàmu de câtu la popora-le slavice: poloni sî boemi; nece macaru la angli, germani sî ungari.

Literatorii nostri, carii urmeza sî apara atari schimositure, nu au luatu a mente, câtu de urita e o asemene scrisoria pentru limb'a romanesca, in câtu nece strainii nu potu se-si formeze dupa dens'a una prea favorabile idea despre limb'a nostra,

*) La 31. dec. 1866 am ajunsu la col'a 24 nr. 76 si speramu a o incheiá cu col'a 25 in scurtu.

judecandu-o dupa form'a dein afora suptu asta infaciosiare, seau cà voru presupune, cumcà limb'a-ne e atâtu de corupta, câtu nece se pote scrie cu litere latine, seau cà literatii romani suntu omeni forà gustu, deca nu ignoranti.

Dereptu, cà acesta deformatiune-si are inceputulu de la unu mare romanu, ale caruia lucrari literarie au datu unu impulsu atâtu de potente a tota misicarea intelectuale sî literaria in tota romanimea, sî autoritatea lui cea nemesurata orbì pre cea mai mare parte a romaniloru, in câtu pucini au cutezatu a se departá dela acelu usu alu semneloru eterogenie.

Inse se cuveniea a nu ne uitá, cà acestei autoritati, ori câtu de mari, stà contra nu numai consideratiunea de mai susu, sî interesulu ce avemu alu portá catrà limb'a nostra, ci sî autoritatea altoru d o i romani nemoritori in ochii romaniloru, Clainu sî Sîncai, cari n'au facutu acestu pecatu in contr'a limbei romanesci.

B. U finale.

In câtu pentru **u** finale, chiaru sî Albin'a, care dela nr. 41 in coce l'a lapedatu, recunosce, cà ast'a o face numai dein economia.

Inse ore liertatu-e in literatura a luá de prîncipiu sî economi'a litereloru, judece care cumu-i place; — noi dîcemu numai: cà **u** finale stà in atare legatura cu **i** finale, sî corelatiunea loru e atâtu de mare, câtu amendoi cauta se stè au se cada; sî cà, deca economi'a cere, se lapedàmu pre **u** finale, nu mai avemu causa de a retiené nece pre **i** finale.

In urma, deca economi'a e unu motivu atâtu de potente pentru lapedarea vre-unei litere, nu vediu causa, pentru ce se nu lapedàmu seau vocalile tóte, cá orientalii, seau inca sî cosunantii, sî se adoptàmu stenografi'a.

Atunci credu, cà sî pentru „materialu mai multu“ s'ar' castigá locu sî mai multu, de câtu prein lapedarea de nu sciu câte milie de **u** finale, — dein caus'a economiei.

C. Reduplecatiunea.

Er' in câtu pentru r e d u p l e c a t i u n e a cosunantiloru, cauta se ne restringemu aici numai la acea unica oserbatiune: cà deca Italianii o au adoptatu, eli o facu, pentru cà in adeveru nu numai in scrisu o au adoptatu ci sî in vorbire, inca sî acolo unde la latini nu se oserbeza, precumu in v e g g o, l e g g e, e b b e etc. care causa pentru noi, precumu nece altele, nu esistu.

D. Principiulu etimologicu.

Venimu acumu la cestiunea pentru ortografia dein cele mai vitali, carea alesu in tempurele mai de curundu s'a discutatu cu multa vivacitate: la P r i n c i p i u l u e t i m o l o g i c u.

Elu e adoptatu acumu mai de toti scrietorii sî mai de intregu publiculu romanu, mai multu sau mai pucinu, pre facia seau pre tacute; remane numai cá se se recunosca sî publicè, — seau se se delature cu totulu.

Multi de intru impugnatorii acestui principiu, luandu-se la strinsa cercetare, numai cu vorb'a striga in contrai, er' in fapta-lu urmeza cá sî celi alalti, numai erasi cu diferentia de plus si minus.

In opusetiune cu acest'a s'a pusu P r i n c i p i u l u f o n e t i c u, asia câtu aceste doua principia astadi de celi mai multi se considera, cá antipodi, cá foculu sî ap'a, cari nu se potu impacá nece una data.

Acesti-a presupunu, cà dupa principiulu etimologicu nu se scrie romanesce precumu se vorbesce, ci dupa regule gramaticali sî lexicali, ce de sî suntu seau potu fi adeverate, inse este cu nepotentia a le invetiá, deca nu scie cene-va sî ce-va latinesce.

Dein contra dupa p r i n c i p i u l u f o n e t i c u, dîcu acelia-si, cumu cà, nu numai se scrie precumu se vorbesce, ci sî dupa unele regule atâtu de usiore, câtu ori ce-ne pote invetiá in scurtu tempu a scrie, sî mai forà nece una ostenela.

Pentru aparatorii fonetismului e destulu, deca literele suntu l a t i n e s c i, cá se se pota numí ortografia l a t i n a, er' deca r e g u l e l e scrierei suntu dupa natur'a limbei romanesci, au nu, nu multu se ingrigescu.

Ci se luàmu lucrulu mai de aprope.

A scrie cu litere l a t i n e astadi e dorirea toturoru romaniloru, antaniu pentru-cà suntemu romani de v i t i e l a t i n a, sî totu de una data pentru cà limb'a ne e romana, érasi de origine l a t i n a, sî apoi pentru cà tote cele alalte natiuni dein Europ'a, câte suntu de aceeasi vitie r o m a n a-l a t i n a, scriu cu litere latine, numai noi romanii panà eri-alaltu eri nu; la cari, inse in loculu mai de pre urma, se pote adauge sî acea consideratiune,

cà mai tote natiunalitatile Europei scriu astadi cu litere latine, au formate dein cele latine, au celu pucinu netedite dupa form'a celoru latine, chiaru sî cele ce nu-su de vitie rom.-latina, precumu ungurii, germanii cu tote subdivisiunile: angli, dani, holandi, sî svedi, inca sî una parte mare a natiuniloru slavice, precumu polonii sî boemii, chiaru sî rusii sî serbii modernisandu-si alfabetulu cirilianu dupa form'a litereloru latine. Numai turcii, grecii, — sî r o m â n i i, mai eráu, cari scriu cu altu soliu de litere, nu latine.

Lungu tempu se sparieau ai nostri, cá nu cumu-va adoptandu literele latine, in urma se fia strimtorati a adoptá sî legea romana-latina. De care fantoma inse pare, cà acum'a se au camu scapatu, — sî in adeveru, cà erá tempulu, cá se se scape de ea, seau mai bene dîcundu, se o delunge dela sene, sî se nu se mai faca de risu, temendu-se de ce nu aveau a se teme, deca cautau pucinelu cu ochii in pregiuru prein Europ'a larga, unde poteau vedé multe natiunalitati, seau mare parte dein unele de intr'inse, cari-le mai in ante fusese catolice, l a t i n i cumu le dîcu grecii sî uni romani, er' in urma se lapedara de catolicismu daru nu sî de literele l a t i n e, cari nemica nu ajuta catolicismului, precumu nece strica nemica altoru confesiuni.

Panà ce scrieamu cu litere ciriliane, limb'a romanesca erá cá acoperita suptu ele, asia câtu in afora nu avea facia de limba romana-latina, — ci de limba slavica, macaru cà e de recunoscutu, cumu cà, in câtu pentru p r i n c i p i u l u f o n e t i c u, sî pentru usioretatea ortografiei, mai alesu dupa ce o simplificara lapedandu una suma de litere superflue dein alfabetulu cirilo-romanu, nu se potea aflá alfabetu mai aptu sî mai comodu de câtu acestu alfabetu asia reformatu.

Inse acumu, dupa ce incepemu a scrie cu litere latine, velu-lu, ce acoperiea faci'a limbei romanesci, cadiù de una data de pre ea, precumu cade velu-lu mirese-loru orientali in dîu'a nuntei dein a-antea ochiloru barbatiloru loru.

Sî vai de, vai de ele, de limb'a romanesca — sî de mirese, — deca lapedandu velu-lu, ce le acoperieau faci'a, se infaciesieza in a-ante, cu una f o r m a urita, au cele pucinu ridicula! Pentru ele, atunci mei bene erá, se remania totu cu velulu pre facia, -- cá se nu o mai vedia nemenea sî se scape de risu.

Limb'a romanesca inca, desbracandu-se de vechiulu vestimentu slavicu, sî volîndu a se presentá in a-antea publicului europeanu, are antani'a detorentia de a se presentá intru unu costumu, celu pucinu croitu dupa natur'a sî form'a, care se nu fia rusîne celoru alaite surori ale ei.

Natur'a limbei romanesci e r o m a n a - l a t i n a, ea e limb'a unei natiuni r o m a n e - l a t i n e, sî soru dulce cu alte limbe europene r o m a n e - l a t i n e.

De acea sî costumulu ei nu pote se fia de câtu r o m a n u - l a t i n u, — sî croitu dupa costumulu limbeloru r o m a n e.

Ortografistii suntu croitorii acelui costumu, — sî n o i inca ne numeràmu intre acesti-a.

N o i nu ne amu multiumitu cu costume-le, ce le croira altii panà acumu si acum'a.

De aceea crediendu, cà suntemu in stare, de a creá unu costumu nou, mai cuvenientiosu, ne amu apucatu.

Noi amu adoptatu spre acestu scopu p r i n c i p i u l u e t i m o l o g i c u, cá principiu primariu, inse cu totu respectulu, ce se cuvene sî principiului foneticu cá unui principiu secundariu.

Noi sî mai mai in a-ante amu aparatu acesta norma, in scrisu mai de multe ori, in gramatecele nostre, cuventarile publice, sî disertatiunile, au corespundentiele diurnalistice, ce le amu scrisu acumu de 30 de ani in coce, — ér cu cuventulu in siedentiele Comisiunei filologice romane dein Sabiniu la a. 1860, precumu si-voru aduce a mente inca sî astadi, celi ce au luatu parte la aceea, fiendu-cà toti mai suntu in vietia, afora de A. Muresianu.

In acele siedentie amu aratatu pre largu, ce este principiulu etimologicu, necesetatea lui pentru ortografi'a romanesca, inse sî moderatiunea, ce suntemu detori a oserbá in aplecarea lui, alesu in cercustarile limbei de facia sî cu respectu la fonetismu. Er' principiulu foneticu in form'a, in carea s'a presentatu Comisiunei, sî in sistem'a recomendata aceleiasi, l'amu combatutu nu numai cu vorb'a, ci sî intru una disertatiune scrisa sî tiparita in limb'a germana, sî lecta in presenti'a Comisiunei, care inse numai in pucine mâne a ajunsu. Lenga acelu planu, erá adausa sî una mustra de scriere, de care sî acumu dîcu, ce am scrisu in oserbatiunile mele la § 6 alu planului: Ein Blick auf die Beilage dieses Entwurfes wird genügen, um, wie beim Anblicke des Medusenkopfes, einem je-

den Romanen das Blut in den Adern erstarren zu machen. La care acumu mai adaugu: Cà de câtu una atare ortografia, mai bene litercle ciriliane, sî mai bene-mi taliu degetele, de câtu se scriu macaru una linia cu atare monstru de ortografia.

E. Necesetatea lui.

Principiulu etimologicu are de fundamentu etimologi'a, seau form'a originaria a cuventeloru, carea sî etimu (ἔτυμον) se numesce.

A scrie dupa acestu principiu insemneza, a oserbá in scriere form'a originale a cuventeloru;— presupune dar' cunoscerea acelei forme, sî preste totu cunoscenti'a limbei, nu numai dein partea gramaticale sî sintactica, cu formele sî legile ei, ci sî dein partea lexicale; la care se cere studiu sî esercitiu, cá la tote scientiele sî artile, pentru care se sî invetia in scole publice sî private.

Scrierea dar' dupa acestu principiu, deca vremu se scriemu nu ori sî cumu, ci bene sî corecte, romanesce, e impreunata cu ore cari greutati, de cari in adeveru fia-care omu ar' dorí se fia scapatu, cá in ori ce obiectu, inse de cari nu totu de un'a e cu potentia a scapá, de câtu dupa sudore multa sî batere de capu.

Detori'a ortografistului inse este de a impuciná aceste greutati, aratandu unele regule, cari are se le urmeze scrietoriulu, deca va se scria, cumu amu dîsu, bene si corecte.

Greutatile ortografice, pentru scrierea romanesca cu litere latine, suntu de doue specie; un'a e dein partea alfabetului latinu, carele nu are atâte litere, câte ne suntu de lipsa, spre a semná fia-care sunetu articulatu alu limbei nostre: vocale au cosunante, cu una litera destinta; — alt'a e dein partea usului limbei romanesci, carele nu este pretotendenea sí intru tote acel'asi, ci cu multe diferentie.

Dein partea alfabetului latinu, ne lipsescu litere pentru vocalile ъ sî ж, — inca sî pentru ea sî oa, pronunciate nu cá diftongi, ci cá vocali simple; — er' deintre cosunanti celu pucinu pentru ч, џ. ц, ж, ш, cá se nu mai amentimu sî de alte cosunatorie, ce se mai audu pre une locure, ci in ortografi'a baserecesca nu au intratu, precum pentru cele, ce italianii le semneza cu chi, gli, gni, er' ungurii cu ty, gy, ny, sî suntu forte usitate in unele parti ale Tranniei sî mai in tota Ungari'a.

Er' dein partea usului limbei, greutatile ne venu de acolo, cà nu numai unele vocali sî cosunanti nu se pronuncia pretotendenea intru una forma, ci sî in formele gramaticali se oserbeza una mare variatiune, asia câtu usulu limbei insusi varieza, sî nu este unulu sî acel'asi. Dein care causa variandu usulu limbei, nu pote se nu resulteze sî in scriere ore-care varietate.

De acea spre unificarea ortografiei romane, afora de suplenirea litereloru, ce ne lipsescu, in ore care modu, mai antaniu e de lipsa unificarea limbei, carea nu se pote face, de câtu prein stabilirea formeloru mai corecte gramaticali sî lexicali, sî adoptarea acestoru forme de tota romanimea scrietoria.

In regularea formeloru gramaticali sî lexicali inse miediloculu principale e insasi etimologi'a; — sî asia in acestu respectu e demustrata sî necesetatea principiului etimologicu, dela carea nece aparatorii fonetismului nu se potu subtrage.

Er' in câtu e pentru greutatea, ce purcede dein defectulu litereloru latine pentru unele vocali sî cosunanti mai esentiali, de sene urmeza, cà deca etimologi'a se pote aplecá, cá miedilocu sî spre suplenirea acestui defectu, e mai ratiunale, cá in locu de doua, mai bene se adoptàmu unu principiu, care se ne sierbesca sî in suplenirea litereloru lipsitorie, sî in regularea formeloru gramaticali sî lexícali.

De acea, obiectiunea fonetistiloru de sene cade, cá sî cându etimologistii nu aru oserbá usulu limbei, ci numai fonetistii. Dein cuntra —

Etimologistii oserbeza usulu limbei mai multu de câtu fonetistii, — usulu limbei regulatu, prein carele divergentiele locali in vorbire sî pronunciare se delátura, er' unificatiunea limbei se efectuesce, sî pre intru insa sî unificatiunea ortografiei.

Unitate in limba, — unitate in ortografia, — doua punte atatu de strinsu legate intre sene, câtu un'a fora de alt'a nu se pote castigá, de acea, sî necesarie in a-ante de tote, — se potu realisá numai prein adoptarea principiului etimologicu.

Er' prein aplecarea consecente a principiului foneticu numai se sanctiuneza variatiunea, diferenti'a in limba, sî discordi'a in ortografia.

Varietatile, in formele gramaticali sî in pronunciare, mai mari facu de intru una limba mai

multe, cari, deca acele varietati suntu mari, inse forà de a impiedecá intielegerea intre omeni dein diverse locure, se numescu d i a l e c t e, precum la greci eráu patru mai principali: atica, dorica, ionica, sî aeolica, dupa patru rami mai mari ali vitiei grecesci, cari le vorbeu sî le aveau proprie, inse asia câtu unulu pre altulu se intielegea vorbindu.

Atari dialecte sî la noi suntu doua: maeso-romanu sî daco-romanu. Cele alalte variatiuni nu meriteza a costituí alte mai multe, — ci se cade a le regulá prein ajutoriulu institutiunei gramaticali sî scientifice, spre a consolidá sî introduce u n a limba romanesca, un'a sî nedivisibile, care se cuvene se fia tient'a a totu romanulu, care-le voliesce cultur'a limbei sale, sî — unitatea ei.

Principiulu etimologicu inca se afla oserbatu, nu numai la cele alalte limbe seau dialecte neo-romane, precumu in cea italica, francese etc., ci sî la tote popora-le mai culte, cari-le s'au ocupatu cu regularea sî cultur'a limbeloru sale, inca chiaru sî la orientali. Cu tote cà aplecarea lui nu se afla oserbata in tote limbele cu tota rigorea, ci in cele mai multe cu ore-care moderatiune.

Chiaru sî in limb'a latina, aflàmu pre unii atâtu de rigorosi etimologisti, câtu scrieau s y l v a cu y, pentrucà le-se parea a se derivá dela ὕλη grecescu, sî h y e m s asemenea, pentru cà ὕω la greci, de unde-lu derivau, e scrisu cu ὑ aspiratu.

F. Usulu vorbirei.

Deci noi, de sî suntemu dechiarati urmatori ai principiului etimologicu, dupa intielesulu sî reserbatiunile, ce iamu datu, nu numai nu suntemu contrari u s u l u i v o r b i r e i, ci chiaru sî in fapta amu demustratu, ne-se pare dein destulu, de esemplu in Principia-le nostre de limba sî scriptura, publicate mai antaniu in organu, er' acum'a de nou revediute sî pusa sub tipariu, dein cari estrasemu cele mai dein susu, precumu sî in Analectele nostre, dein celi mai vechi scrietori romani, sî in cele alalte opere ale nostre gramaticali etc., cumu cà suntemu cu totulu p e n t r u u s u l u vorbirei romanescu, urmandu, cercetandu, culegandu-lu, sî esamenandu-lu, dein tote monumentele istorice despre limb'a romanesca, dupa tote dialecte-le sî variatiunile ei, câte ne suntu cunoscute, — inse usulu r e g u l a t u, cumu amu dîsu, er' nu usulu desfrenatu sî vulgare.

Noi nu suntemu, nece potemu se fimu, urmatorii usului vorbirei, pre cumu este numai in presente, seau numai pre unele locure; pentru cà prein atare restringere la vre unu periodu seau vre una provincia, amu urmá numai unu i d i o t i s m'u periodicu seau locale, — ci noi amu estensu usulu limbei romanesci la tote periodele sî la tote tienutele, in cari-le s'au graitu seau scrisu romanesce.

Almentrea restrigundu-ne numai la u s u l u p r e s e n t e sî l o c a l e, amu condemná totu t r e c u t u l u sî tote cele alalte provincie sî tienute romanesci; sî cu ce dereptu? Au nu sî trecutulu a fostu ore candu presente, cu acelesi derepture, cá sî presentele? Sî au nu sî presentele nostru preste pucinu inca va fi trecutu, cá cele alalte trecute? Sî cu câtu mai multu dereptu vomu poté pretende noi dela venitoriu, se ne respecteze usulu nostru, de cumu respectàmu noi pre aceloru in a-ante de noi? Ce'a ce se pote dîce sî despre usure-le locali de acumu sî mai de in a-ante.

Intru atât'a variatiune dar' a' usului presente sî trecutu, — dupa-ce inca limb'a nu ne e fipsata,— ce erá de facutu, de câtu a cercá una modalitate, prein care celu pucinu se se inpucineze, deca nu se voru delaturá, abusure-le, ce au comisu sî comitu, scrietorii nostri cu u s u l o q u e n d i. Sî acesta modalitate o aflàmu numai in aplecarea principiului etimologicu cá criteriu in esaminarea, regularea sî fipsarea limbei romanesci.

Unu clasicu latinu de bunu gustu, sî la care-le provoca mai alesu fonetistii, candu e vorb'a de despotismulu usului loquendi, Quintilianu, nu numai dîce: c o n s u e t u d o e s t c e r t i s s i m a l o q u e n d i m a g i s t r a, — ci sî definesce, ce este de a se intielege sub cuventu c o n s v e t u d o: E g o c o n s v e t u d i n e m s e r m o n i s v o c a b o c o n s e n s u m e r u d i t o r u m, sicut vivendi, consensum bonorum *).

Inse la noi unde este c o n s e n s u s e r u d i t o r u m? Au nu fia-care scrietoriu scrie cumu-i place; lapeda seau intruduce cuvente-le, care i placu, unii latinesci, altii francesci seau italienesci, altii inca sî barbare, crediendu cà suntu clasice, precumu o r g o l i u, m e n i t u etc. Asemenea sî in forme, in declinatiune sî cojugatiune, in vocali sî cosunanti, chiaru sî in sintaxe sî constructiune etc., dupa cumu a invetiatu a casa seau in scola,

*) *Instit. orat. I, c. 6.*

dela unu maiestru seau altulu, mai esactè seau mai pre de a supr'a, una limba seau alt'a; inse fia-care se tiene strinsu de parerea sa; — asia câtu la noi chiaru acea conditiune principale lipsesce, ce o cere Quintilianu pentru usulu loquendi, — consensus eruditorum.

Inse chiaru sî candu consensulu intre scrietorii nostri ar' fî sî mai mare, precumu nu e, inca nu e destula causa de a respectá ori-ce usus loquendi, chiaru sî candu ar' fi fundatu pre usulu multîmei, precumu adeveratu oserbeza totu Quintilianu la loculu citatu: Quae (consuetudo) sî ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat, periculosissimum dabit praeceptum, non orationi modo, sed quod, majus est, vitae.

Acestu usu alu multîmei, desfrenatu sî neregulatu, a dusu sî pre cele mai frumose sî mai culte limbe a le lumei in mormentu, dupa ce au cadiutu frenele limbei dein mânele eruditiloru in manele vulgului neliteratu.

Deací urmeza sî necesetatea imperativa de a fipsá limb'a romanesca, de care inse nu mai este locu de a cuventá aici, ci amenu la §. LXV. dein Principia-le mai susu memorate.

Numai adaugu atât'a: Cà delaturarea usului presente, sî fipsarea limbei (sî a ortografiei) la natiunile mai culte ale Europei, ori sî câtu au reclamatu sî acolo unii de intre cartularii loru nu forà cause ponderose, avù acelu resultatu nepretiuitu: cà nu numai limb'a s'a aparatu in contr'a necurmateloru variatiuni, ce le aduce cu sene usulu presente alu vorbirei, mai alesu dein partea multîmei neliterate, ci contribuì nemesuratu multu la latîrea cunoscentiei limbei proprie. Dupa italianulu, de esemplu, Venetianu nu mai scrie in dialectulu gondolieriloru, nece francesulu in jargonulu Parisianu etc., ci dupa dictiunariulu dela Crusca, sî alu academiei fundate de Richelieu; — de atunci totu italianulu, francesulu, ispanulu, portugalulu, anglesulu, sî chiaru sî nemtiulu, care-le vrè se liè pen'a a mâna, mai antaniu e nevolîtu se-si invetie gramatec'a tota sî intregu dictiunariulu limbei, cu tote formele gramatice sî ortografice, cu tote regulele sî esceptiunile, sî variatiunile. Dela care indetorire morale, seau chiaru fisica, nemenea nu e scutitu, care vrè se fia aplecatu in vre unu oficiu publicu, seau se edè vre-una ridia de scrisoria câtu de mica, macaru numai câtu unu biletu seau unu afisiu.

Deca stà omulu a considerá greutatile, ce custa unui francesu, sî mai alesu unui anglesu, numai intru invetiarea ortografieloru sale, cari-le tote-su etimologice seau celu pucinu cu pretensiuni etimologice, forà de a avé altu miedilocu usioratoriu, de câtu usulu receptu, sî dictiunariulu, — atunci dificultatile pentru ortografi'a etimologica romanesca disparu cá umbr'a, mai alesu, dupa ce intru a nostra totu, ce e mai greu, se pote enumerá, er' ortografistii altoru natiuni nece de enumerare nu s'au ingrigiatu, — relegandu la dictiunariu, — pentru cá, de esemplu, nemtiulu se invetie a cunosce, cà unde se scria f sî unde v, seau doi f, seau pf, sî pentru ce se se scria für cu f sî ü, er' nu vür, seau vühr, seau vier, seau fihr; vater sî nu father etc.

Sî cu tote astea, anglesii, francesii, nemtii etc. suntu cele mai culte natiuni a le Europei, au celi mai multi literati barbati sî mulieri, sî cea mai intensa sî mai pretiosa literatura.

Er' noi?

Noi suntemu inca totu la Abc; deca una Comisiune filologica s'a adunatu, sî vediendu necesetatea unei ortografie uniforme, de una camu data, sî pentru necesetatile presenti, a adoptatu ore-care sistema, sî a provocatu pre scrietorii nostri in numele pacei sî a concordiei se-o imbraciosieze sî eli cu totii panà la alta decisiune mai definitiva, sî deca una adunare generale a' acestei Asociatiuni, dein acelesi motive sî suptu acelesi impregiurari, s'a dechiaratu asemenea cá sî Comisiunea filologica, ce a urmatu dupa aceste mesure intielepte sî oportune?

Ascultare, sî concordia?

Feresca D.dieu!

Una parte strigà: cà comisiunea nu avù dereptu, se decida nemic'a, nece macaru provisoriè; cà adunarea generale inca n'a avutu mai multu dereptu de câtu Comisiunea.

A fostu vorba: cà in republic'a literaria nu pote se domnesca tirani'a.

A supr'a principiului etimologicu s'au scolatu fonetistii, negandu-lu in vorba sî urmandulu in fapta.

Unu diurnalu nou a carligatu accentele, punendu greu in locu de acutu, sî cercuflesu in locu de greu, — dein cause, scia-le mare-le D.dieu!

Altulu lapeda pre u finale dein economia.

Acest-a ne e progresulu catrà unificarea ortografiei dela anulu 1860 in coce.

Panà unde vomu mai purcede, scie era-si numai mare-le D.dieu.

Ce miediloce se voru mai aflá spre a impuciná, er' nu totu a mai immultî diferentiele, e secretulu venitoriului.

De acea inse totu strigàmu unificare!

Cene se ne o dè? Vre una autoritate? De parte se fia! Ast'a ar' fi despotismu sî tirania.

Acumu ochii toturoru suntu intorsi catrà. . .

Se vedemu, ce va mai nasce sî acestu munte, sî câta autoritate va avé.

III.
DOCUMENTE ISTORICE.

Suptu asta rubrica avemu de cugetu a publicá dein tempu in tempu aici unele documente inedite seau rare, ce potu se aiba vre-unu interesu istoricu si mérita a fí depusa in acesta folia destinata istoriei natiunali spre pastrare si cunoscentia publica. Pentru cà nu toti suntu in apropiare de bibliotece mari si alese, nece toti au atari vestiaría propria, unde bibliotece-le private custa multu, si adese ori nece cu spese multe nu se potu castigá ce dorimu.

Nu, cà dora noi ne amu semtî intru una pusetiune esceptiunale, seau amu pretende, dupa pierderi-le ce amu suferitu in anii de amaru, cà suntemu in posesiune de cele mai interesante, mai rare si mai numerose documente si carti, — candu dein cuntra cu dorere recunoscemu, cà acumu sî mai pucine avemu de câtu in a-ante de 18 ani, si multe, ce ne lipsescu, cu nece unu pretiu nu amu fostu in stare de a ne-le recastigá.

Ci, pentru cà, câtu avemu noi, sî câtu ne va incredentiá benevolienti'a, zelulu si patriotismulu altor'a, bucurosi le comunecàmu si le vomu publicá in acestu depositoriu comune.

De acea ne si adaugemu aici acea fierbente rogare catrà toti, cari-i scimu, cà suntu in posesiune de atari documente interesante, seau cari nui scimu, cá se bene voliesca, nu intru atâtu noue, câtu publicului a le impartasî prein noi.

Incepemu cu unu estrasu, dein relatiunea unuí omu de statu catrà regele Svediei Gustavu Adolfu, despre calatori'a sa prein tier'a romanesca la Costantinopole, in a. 1632.

I.

Pauli Strasburgii, Sveciae regis quondam Consiliarii secretioris aulici et ad Amurathem IV. Legati, relatio de byzantino itinere *), — circa ann. MDCXXXIII **).

— CAETERUM quarto die martii Coronâ discessi, urbe haud contemnenda et Valachiae territorio finitima, Targovistum versus olim palatinam sedem profecturus. Illuc princeps et Vayvoda Leo, natione graecus a), commissarios suos expediverat, ut ad metropolim Bukerest, nunc Palatinorum habitationem ac domicilium, nos comitarentur.

Cum non procul ab urbe essem, Vayvoda ipse cum numerosa manu militum, et ipsis Valachiae insignibus, obviam mihi venire statuit, quod varias ob causas anteverti. Sed postquam in conspectum vasti et ingentis oppidi pervenissemus, centum tamen pharetrati nobiles Provinciae (quos Boiaros vocant), hostilem in modum, velocissimo cursu advolabant, et, equis desilientes, vayvodae Leonis nomine de adventu nobis gratulabantur, et ad hospitium usque praecedebant.

— In 4 mart. plecai dein Brasiovu, care e una cetate marisiora in marginea de spre tier'a romanesca, catrà Tergovistia, unde mai demultu erá scaunulu principescu. Principe-le Leon-voda grecu de vitie, tramisese acolo comisarii sei in a-ante, pentru cá se ne insociesca catrà metropolea Bucuresciloru, resiedent'a si locuenti'a Principiloru de astadi.

Nefiendu inca departe de cetate, principe-le sia fostu propusu, insusi ami esî in a-ante, cu unu numeru mare de ostasi si chiaru cu flamurele tierai, ceea ce io dein mai multe cause am prevenitu. Inse ajungundu in faci'a acestei intense si forà mesura mari cetati, totusi vre-una suta de boiari intrarmati ne au tempenatu in cursulu celu mai rapede, cá la ostire, si dandu-se depre cali, ne salutara in numele principelui Leon, cà amu ajunsu sanetosi, si ne au petrecutu panà la cortelu.

*) In Monumenta pietatis et literaria virorum in re publica et literaria illustrium; etc. Francofurti a. M. 1701 in 4. part. II, pag. 185 seqq.

**) Dein epist. lui Cyrilu patriarchulu Constantinopolei, de 1 (11) jul. 1632, totu acolo pag. 238 seqq. se cunosce, cà calatori'a s'a templatu in MDCXXXII.

Eadem vespera dictus Palatinus aulae suae praefectum mittebat, ut ad prandium proximae diei nos invitaret. Cumque destinato tempore nobiles et currus adessent, in palatium sine mora perreximus. Euntes stipabant ducenti Dalmatae praetoriani, armis et amictu Transylvanicis praestantiores. Omnes urbis plateae, et fora, pretiosis mercibus referta, quas Itali, Graeci, Valachi, Turcae, et Armenii venales exposuerant. Populi tanta multitudo et frequentia, ut in locum illum universa gens Valachiae confluxisse videretur.

Aulae comitatus longe numerosissimus erat, caeremoniae affectatae, in vestitu et equorum phaleris luxus. Palatium ob vetustatem et Dominorum crebras mutationes ruinosum.

Princeps cooperto capite in auditorii januâ me expectabat, Turcarum more applicatis pectori manibus et demissâ cervice cultum exhibens. Duas sellas eminentiore parte collocaverant, quarum sinistram mihi offerebat, apud barbaros honoratiorem, quam recusavi. Lateri Vayvodae aliquot primarii Turcae assidebant, ut opinor, rerum arbitri et consiliarii. A dextris, Provinciae et aulae ministri stabant, cuncti zebellinis pellibus tamquam in solennitate publica ornati.

His audientibus italica lingua Sac. Reg. Majest. literas cum salutatione obtuli, et ut per ditionem suam iter meum promoveret, rogavi.

Aderat interpres sermonis mei Frater Benedictus, natione Cretensis, concionator aulicus, qui praeter linguas turcicam et graecam, Italicum quoque, Latinum, et Germanicum idioma callebat, ac septennii spatio Wittenbergae commoratus studio Theologiae operam dederat. Is a me prolata turcico et graeco sermone eloquenter reddidit, ac Palatini nomine et verbis mihi spopondit, fore ut idonei homines, ac linguae morumque periti, me ad ipsas usque Constantinopoleos portas salvum et incolumem deducerent.

Finito colloquio, peractisque negotiis, cornua et tubae concinuere, ut praeparati convivii initium maximo cum strepitu fieret. Dextrum mensae latus mihi et comitibus, laevum Palatino et eius Valachis assignatum. Ante Principem argentea suppellex erat, mediis figulina vasa munda et polita, ultimis lignei orbes atque patinae. Nulla toto prandio

In aceeasi sera Principe-le tramise pre prefectulu curtei sale, si ne invità pre a doua dî la prandiu; unde la tempulu seu, venindu boiarii si carutia-le, ne amu sî dusu numai de câtu. In giurulu nostru ne petreceau cá la 200 de fetiori de garda, mai bene intrarmati si imbracati de câtu celi dein Transilvani'a. Tote càli-le si piatia-le cetatei erau plene de negotiu pretiosu, ce-lu espusese italii, grecii, romanii, turcii, si armenii. Multîmea si adunarea poporului atâtu erá de mare, câtu se parea, cà tota romanimea s'a adunatu acolo.

Comitatulu dela curte inca erá forte in mare numeru, ceremonie-le lunge, si luxu mare intru imbracamente-le omeniloru si cali-loru. Inse palatiulu domnescu ruinosu de vechime si de multe-le scaimbari ale domniloru.

Principe-le me asteptá cu capulu coperitu la usi'a audîtoriului, facundumi reverentia dupa daten'a turcesca cu capulu plecatu si mane-le puse pre pieptu. Doua scaune erau pusa la unu locu mai inaltiatu, dein cari-mi oferì celu de a stâng'a, cá pre celu mai de onore la barbari, ce io nu am acceptatu. A laturea cu principe-le siedeau orecâti Turci mai defrunte, cumu mi-se pare, despunetori si consiliari. De a derept'a stau ministrii tierai si ai curtei, toti imbracati in caftane cá in dî de serbatoria.

In audiulu acestor'a am datu scrisori'a maiestatei sale salutandu in limb'a italiana, si rogandume, cá se me tramita in calatori'a mea prein tienutulu seu cu pace.

Interprete cuventarei mi-erá frate-le Benedictu, preutulu curtei, de nascere dein Cret'a, care afora de limb'a turcesca si grecesca, mai sciea si cea italiana, latina, si germana, si siepte ani petrecuse la Vitemberg'a studiandu teologi'a. Elu traduse in limb'a turcesca si grecesca prea frumosu cele graite de mene, si in numele Principe-lui si cu cuvente-le lui mi-a promisu, cumu cà omeni apti si cunoscutori de limba si de datene, me voru petrece in pace si sanetosu panà la port'a Constantinopolei.

Terminandu covorbirea, si inchaiându afacerile, bucine-le si tempane-le se luara a cantá, si prandiulu se incepù cu prea mare resunetu. La mesa laturea de derept'a fù asemnata mie sî sociloru miei, er' cea de a stang'a Principelui si romaniloru lui. In a-antea principelui erau vasa de argentu, la celi dein miedi-locu de lutu curate si polite,

fercula remota, sed per multas horas alia continuo aliis imposita, ut paulatim in aggerem tumulumque surgerent. Vina erant exquisita et generosissima, ac eorum crebro usu inter convivas familiaris liberiorque conversatio.

Tandem cum sublato ingenti scypho Sac. Reg. Majestati Sueciae salutem et victorias Vayvoda precaretur, machinas non nullas, et tormenta aenea, summo cum fragore exonerabant, ita ut ruinosae aedes titubarent, ac ipsa mensae vasa colliderentur.

Quoties praecipui magnates et Boiari Valachiae Domino ac Principi suo vitam et successus per pocula voverent, toties more apud illos recepto, ordine in genua procumbentes ebibebant.

Talibus delitiis sermones ac compotatio in noctem protracta fuit, donec ad hospitium suum quisque remearet.

Sequenti die Palatinus cum universa aula ac mille equitum, et sexcentorum peditum praesidio, me discedentem comitari voluit.

Ad augendam pompam praelatum est vexillum rubri coloris et inusitatae magnitudinis, ab Amurathe Palatino missum, aliaque principatus Valachiae insignia. Tubicines et tympana proximis in sylvis, ac vicino nemore, sonitum reddebant.

Ab utroque latere, Provinciae magnates et Boiari, equis asiaticis et vestitu splendide ornati, incedebant.

Iuxta Vayvodam c i t h a r o e d i et musicorum chorus erat, qui v a l a c h i c a l i n g u a p a t r i u m c a r m e n b) pleno gutture cantabant.

Cum inter equitandum a Vayvodâ sciscitarer, quantus militum numerus in ditione eius adhuc congregari posset? decem equitum, duo peditum millia, superesse respondit, non absque suspirio gemituque asseverans, M i c h a ë l i s c) palatini tempore, quinquaginta hominum millia in armis fuisse.

De Provinciae reditu a me interrogatus affirmabat, trecenta ferè aureorum millia ex piscium, salis, cerae, mellis, armentorum et gregium decimis colligi; praeter censum paratâ pecuniâ numerari solitum, et tributa extra ordinem indicta. Fertilissimas auri et argenti fodinas, earumque culturam lege omitti, ne Turcae divitiarum magnitudine alecti et invitati Christianis provinciam penitùs eripiant.

er' la celi dein urma taliaria si blide de lemnu. Bucate-le nu se radicara suptu totu prandiulu, ci totu mereu se incarcau unele pre altele, panà ce pre incetu se inaltiara cá una gramada. Vinure-le erau alese si forte nobili, er' conversatiunea intre ospeti de gustarea adesa mai libera si mai familiare.

In urma candu Principe-le cu unu poculu forte mare inchinà pre sanetatea si invingerile maiestatei sale, descarcara vre-o câteva tunure de arama cu atâtu resunetu, câtu tremurau case-le ruinose, si vasa-le de pre mesa se loveau.

Magnatii si Boiarii Romaniei celi mai alesi, de câte ori inchinau cu pocule-le pre sanetatea si bene-le Domnului loru, dupa datin'a loru, cadeau unulu dupa altulu in genunchia si asia beau.

Intre atari desfatari conversarea si beutur'a se protrase panà in nopte, candu fia-care se intorse la cortelulu seu.

A doua dî plecandu io, Principe-le volî a me petrece cu tota curtea si cu una escorta de una milia de calareti si siesa sute de pedestri.

Spre mai mare pompa duceau in a-ante una flamura rosia de una marime nespusa, ce Amuratu o tramesese Principelui, impreuna cu alte flamure de ale tierai. Er' bucine-le si tempane-le resunau in paduri-le de aprope si in codrulu vecinu.

De amendoue partile mergeau magnatii si boiarii tierai, pre cali asiateci si imbracati in vestimente stralucite.

Pre lenga Principe erau l a u t a r i i si unu coru de musicanti, cari in l i m b' a r o m a n e s c a cantau dein gutu-lu plenu c a n t e c e n a t i u n a l i b).

Intrebandu io pre Principe intru incalecatulu nostru: câta oste se ar' mai poté aduná in tienutulu lui? diece milie de calareti, si doue de pedestri mai suntu, mi-respunse, suspinandu si dîcundu, cà in tempulu lui M i c h a l i u — V o d a c) erau 50 de milie de omeni intru arme.

Intrebandu-lu mai incolo despre venitulu tierai, mi-respunse: cà cá la 300 de milie de galbeni se culegu dein decime-le de pesce, sare, cera, miere, vite si turme, afora de tributulu ce se numera in bani gat'a, si afora de dari-le straordinarie. Fodine-le de auru si de argentu, de si forte avute, intru adensu de acea nu se cultiveza, cá nu turcii se se indulcesca de multîmea averiloru tierai, si se o liè de totu dein man'a crestianiloru.

De subditorum perversitate et malitiâ, pronisque ad seditionem animis, graviter conquerebatur; et non ita pridem justo a se praelio superatos rebellium praecipuos narrabat, eâ ipsa via, qua progrediebamur, juxta urbem Bukerest, locum pugnae, caesorum tumulos, et erectas in victoriae signum cruces, manu sua ostendens.

Fugitivi procerum nonnulli Transylvaniam petierant, quos reposcenti Vayvodae Rakocius princeps denegabat, unde apud Portam inter illos controversiae ac lites. Nam in Valachia more antiquo receptum est, ut affectati principatus rei, ad perpetuam infamiae notam, sciso nare dextro signentur, hacque ratione consequendo principatui inhabiles reddantur. Quod cum Matthias d) motuum illorum author (qui tum in Transylvania latebat, postmodum Leoni successerat, et nunc ad Polonos defecisse perhibetur) secum ponderaret, principis Rakocii protectionem grandi aere comparare voluit.

De caetero cum per horae spatium iter fecissemus, à me Vayvoda seriò rogavit, ut in propinqua et amoena valle non nihil subsisterem, donec jentaculum curru depromeretur.

Interea ipse generosos equos lancea et velocissimo cursu exercere, mira vi arcus nervum tendere, sclopeta exonerare, et destinato ictu metam ferire. Quam dexteritatem Principis sui Magnates et Boiari imitabantur, et pulcherrima aemulatione suam quisque peritiam in armis ostentabant.

Eo spectaculo Vayvoda, ut singulorum virtuti stimulos adderet, liberalem se imprimis exhibebat, et illos, qui scientia vel agilitate praecelluissent, manu ipse sua, nec parvo aureorum numero donabat.

Inter alios ex nostro quoque comitatu nobilis dextrè scopum attigerat, cui loco praemii decem ulnas serici panni, ex urbe Bukerest sine mora allatas, obtulit.

Iamque meridiani calores nos urebant; quo animadverso Palatinus honoris et benevolentiae causâ magnum illud Valachiae vexillum instar alicujus tentorii ad arcendos solis radios praetendi jussit. Nam intuendis militaribus exercitiis tantum temporis indulseramus, ut jentaculum nostrum in solemne prandium desineret, quô peracto Palatinus cum praesidio et aula sua retrocessit, currusve ac ministri eius ad Danubii ripas nos deduxerunt.

De reutatea supusiloru, si de aplecarea animeloru loru spre rescolare, se plangea amaru, si spunea, cumu de curundu invense intru una batalia seriosa una mare parte de rebeli, chiaru pre drumulu, pre carele mergeamu lunga Bucuresci, aratandu-mi cu man'a sa loculu bataliei, mormente-le celoru ucisi si cruci-le redicate in semnu de invingere.

Unii dein boiarii fugari se dusese in Transilvani'a, pre cari cerendui in apoi, Racotî nu vrù se ii dè, de unde multe certe si sfede intre amendoi la Porta. Pentru cà in Valachi'a dupa una datena vechia, toti cari amblau dupa Domnia, in semnu de defaima nestersa se semnau taliandu-li-se narea derepta, si asia se faceau neapti de a capetá Domni'a. Care cosiderandu Mateiu c) inceputoriulu aceloru turburari (carele atunci erá ascunsu in Trni'a, dupa acea urmà lui Leon, si acumu se dîce cà ar' fí trecutu la poloni), cu multi bani a vrutu se cumpere apararea dela principele Racotî.

Deci calatorindu noi pretiu de una ora, cu totu de a densulu me rogà Principe-le, cá se poposimu pucinelu intru una vale aprope si fromosa, panà ce ne aru aduce dela caru dejunulu.

Intre acestea elu incepù asi esercitá generosii sei cali la lancia si la cursulu celu mai rapede, a tende cord'a arcului cu potere minunata, a descarcá pusce-le, si a bate la tienta. Magnatii si boiarii imitau asta desteritate a Principelui, si fiacare se nevoliea intru una emulatiune prea fromosa asi aratá cunoscentiele in arme.

In acelu spectaculu Principe-le, cá se stimuleze vertutea fia-caruia, se aratá forte liberale, si pre celi, ce seau cu scienti'a seau cu desteritatea intreceau pre altii, cu mân'a sa-i premiá nu cu pucini galbeni.

Intre altii si unu nobile dein comitatulu nostru atinsese bene tient'a, caruia Principe-le-i donà diece coti de panura de metasa adusi numai de câtu dein Bucuresci.

Acumu caldure-le de amiedia-di incepura a ne frige; care luandu Principe-le a-mente, in semnu de onore si benevolientia demandà a se intende acea flamura mare a Romaniei, cá unu cortu in contr'a radie-loru sorelui. Cà-ci cautandu noi la deprenderile militari atât'a tempu petrecusemu, câtu dejunulu nostru se prefacù in prandiu cumu se cade, care terminanduse, Principe-le cu gard'a si cu curtea sa se intorse a casa, er' cara-le si ministrii lui ne au petrecutu panà la margini-le Dunarei.

Valachiae solo nullum fertilius esse in orbe christiano affirmare ausim. Nam pascua ubivis laeta et pinguia, numerosos greges et armenta foecundant. In sylvis ac nemoribus ferae et aucupium magna copia. Lana, linum, pelles incolis abunde suppetunt. Fodinae salis uberes et inexhaustae. Pisces Danubius, Hierasus, aliaque flumina producunt maiori quantitate, quam ulla alia Europae provincia.

Equorum genus praestantissimum faciunt. Apes sua sponte mella parant. Metallorum venis abundat, et auream arenam rivi habent. Vineas leviter colunt, spinarumque fasciculo terram arant.

Mutua comercia cum Transilvanis, Polonis, Turcis, et Illyriis exercent, monetamque veterem et incorruptam servant.

Tandem benigno coeli positu gaudent, et saluberrimo aëre fruuntur.

Valachiam a Bulgaria separat Danubius, eaque latitudine est, qua juxta Hamburgum Albis fluvius, sed cursu rapidiore.

In traiectu ex utraque ripa suntu castella, mediocriter munita, Górgo et Horozcik. — e).

Pamentu mai fruptuosu, cá alu Romaniei, potiu dîce, cà nu mai este in tota lumea crestiana. Pentru cà pretotendenea pasiuni frumose si grase nutrescu turme si ciredi in forte mare numeru. In paduri si in codri fiera si paseri de venatu in multîme mare. Lana, lînu, pieli pentru locuitori in prisosentia. Fodine-le de auru copiose si nescurse. Dunarea, Prutu-lu, si alte riure producu pesce in mai mare mesura, de câtu ori-care alta tiera dein Europ'a.

Soliulu de cali e forte nobile. Albinele producu mierea de senesi. Venele de metale suntu in prisosentia, si riure-le porta arena de auru. Vinie-le se lucra liusioru, si pamentulu se ara cu manunchiu de spini (?).

Negotietoría porta cu Transilvanii, Polonii, Turcii si Serbii; si au moneta vechia si nestricata.

In urma pusetiunea cerului e blanda, si aeru-lu li-e forte sanetosu.

Tier'a romanesca se desparte de Bulgari'a prein Dunare, care aici atâtu e de lata, ca riulu Albi la Hamburgu, numai câtu cu mai mare rapediune.

La trecatória de ambe ripe-le suntu fortaretie nu prea intarite: Giurgiu, si Rusciucu. — e).

Note.

a) Despre Leon-voda, chiaru si Engel (ist. rom. pag. 285) scrie, cumu cà dupa parerea unor'a si alte urme a fostu grecu de vitie, si subtu elu multi greci au venitu dela Constantinopole, cari au mancatu tier'a, cumu se plangu toti cronicarii in viati'a lui Leon-voda. Elu inse se scriea Leo-Stefanu, seau Leon filiulu lui Stefanu-voda, adeca: alu lui Stefanu-voda Surdulu seau Tomsia principe-le Moldovei, de care inca nu sciu srietorii, de ce vitia a fostu. De la Leon-voda avemu a-mâna una diploma in copia depre originale, er' dela filiu-seu Radu-Leon-voda numitu Strid'a alte siesa.

Pentru intielegerea mai buna a relatiunei de mai susu, vomu adauge sub nr. II. biografi'a acestui domnu dupa cronicarii tierai romanesci, inse mai completa, de câtu cea dela Constantinu capitanulu (Cronicarii tierai rom. tom. I pag. 120 seqq.), — si mai corecta in numele propria ale personeloru si locure-loru, de câtu cea dela Engel la loculu citatu.

Er' sub nr. III, una diploma de a lui Leon-voda dein an. 7139 (Chr. 1631), un'a dein cele mai vechie scrise romanesce, si mai vechia decatu tote cartile tiparite in Romani'a.

b) Locu interesantu pentru vechimea lautariloru dein tier'a romanesca, numai nu scimu, deca si celi de atunci erau cigani, au numai romani. Unde suntu cantece-le acelor'a, si ore mai afla-se dein ele astadi in gur'a lautariloru de acumu?

c) Dela Michaliu-voda inca avemu trei diplome in versiune romana, un'a data in Fagarasiu, in 20 apr. 7108 (chr. 1600), pentru satulu Sarata in cuntr'a Scoreiului, si tradusa in romanesce in 3 jun. 1727. Noi o vomu dá acumu mai in diosu sub nr. IV; cele alalte cu alta ocasiune. — Alta diploma dela Michaliu-voda am vediutu in Bucuresci la D. Brailoiu in a. 1849, scrisa serbesce, inse dupa subscriptiunea principelui adausa si unele cuvente romanesci de man'a aceluiasi.

d) Se intielege Mateiu-Voda Besaraba Brancovenulu, dela care inca avemu multe diplome tote romanesci.

e) Cea alalta parte a' relatiunei dein a-ante si dein apoi suna despre Transilvani'a, Turci'a etc.

2.
Domnia лȣі Леоn ввd; а. 7138 (Chr. 1630).

Апоі аȣ венit domnȣ dела поартъ Леоn-Стефан, ші аȣ шеzȣt ꙟп скаȣп ꙟп Бȣкȣреці, ші аȣ ꙟчепȣt а tokmi цара кȣm се каde; еар Матеіȣ ввd. авеа atȣnчеа dереgъtoріе dела dънсȣл Агъ маре, ші ера de moшіе den cat den Бръnковені ot сȣd ротъnаці, фечорȣл Danчȣлȣі dворnекȣл, кареле се tръцеа den neamȣл Бъсъръбеск. Datȣiaȣ Леоn водъ жȣdецȣл ротъnацілор, ка съ фіе іcправnік de вірърiе.

Deчі пentрȣ mȣлte вірȣрі греле, че аȣ фоct аcȣпра сърачілор deспре Леоn ввd., пе пȣtъnd съ mai вірȣеаскъ, спартȣсаȣ toate жȣdецъле de престе олt, фȣцind каре ꙟпкъtръ аȣ пȣtȣt, ȣпіі престе mȣnte, алцiі престе dȣпъре, еар воіарії, карі цinea жȣdецъле, пъцеа маре невоіе dела domnie, къі пȣсесе de плъtea жȣdецъле кȣ сіла, ші паȣ mai авȣt de ȣnde лȣа вані den царъ, чі аȣ къzȣt воіарії ші лі сеаȣ спарt каселе, къ че авȣръ dеdеръ tot, ші се ші ꙟdetoріръ пре ла tȣрчі ші пре ла валцiї; ші аȣ плътit вірȣріле воіарії, карі цinea жȣdецъле, къt ера аcȣпра църеї.

Deчі воіарії въzъnd atъtа рънtate, шіші вор съръчі каселе кȣ totȣл, — кънчі апроzії лȣї Леоn водъ пȣ mai ꙟпчеta dела каселе лор пentрȣ вані, ші ле лȣа tрепеdе къtе 30—40 de галвені пȣmai de odatъ, ші den царъ павеа de ȣnde da, — deчі въzъnd ачеі воіарі de престе олt, къ пȣ mai пot вірȣі, кънd фȣ ла 13 Опt. *) an. 7138, съmвътъ поаптеа спре віпереа маре, се скȣларъ toці, de прівеціръ ꙟп цара ȣпгȣреаскъ, tрекъnd преп плаіȣл вълкапȣлȣі ла Хацаг.

Ꙟсъ воіарії ачещіа ера, апȣmе: Матеіȣ ага den Бръпковені, ші Аслап ворпекȣл, ші Горган**) спътаріȣл, ші Барвȣл пъхарпекȣл Бръdескȣл ***), ші Mitрeа вістіаріȣл, ші Міхаіȣ постелпекȣл, ші кȣ алці mȣлці воіарі.

Еар Міхаіȣ спътаріȣл Коцофеапȣл †), ші Dȣmitрȣ слȣцерȣл Філішапȣл ††), аȣ прівеціt mai ꙟпаinte, ші аȣ фоct лъкȣіt ла Хацаг. Deчі еі ꙟцелегъnd, кȣm къ він ачеці воіарі, ешітȣлеаȣ ꙟпаinte, ші кȣ еі ȣп петеш апȣmе Бървat Міклъȣш ші кȣ фіiȣл съȣ Матеіаш.

Deчі ꙟпреȣпъndȣсе toці, tрекȣtaȣ mȣnteле пре плаіȣл вълкапȣлȣі ot гȣра жііȣлȣі ꙟп цара Хацагȣлȣі, mсца окt. 23. ші аколо toці лъкȣіръ ла ȣп лок, авъnd маре чіncte ші сокоtinцъ dела Ракоці Георгіе краіȣл Арdеалȣлȣі, ші dела грофȣл, ші dела Zолоmi Dавid*), ші dела toці петешії.

Еаръ Леоn водъ tрimice кърці кȣ Петрȣ кътърашȣл ла Матеіȣ ага ші ла алці воіарі прівеці, фъкъnd маре жȣрътъnt, ка съ віе ꙟп царъ. Еар еі паȣ врȣt съ віе пічі ȣпȣл. Еар Леоn водъ mai tрimice ші adoa оаръ карте пре Калоtъ слȣцерȣл ot Попеці, ші пре Dima ot Bezdina.

Mai tрimicaȣ ші ал tреiлеа рънd пре пъріпtеле Фtеофіл епіскопȣл Ръmпекȣлȣі, ші пре Хрізеа dворпекȣл, ші пре Раdȣл логофъtȣл, кȣ кърці кȣ маре жȣрътъnt, ка съ віе ачеі прівеці ла каселе лор, ші tot паȣ врȣt съ віе, къ паȣ крезȣt.

Atȣпчеа аȣ фоct венit ла краіȣл Арdеалȣлȣі dела Ꙟпъратȣл tȣрческ ȣп Агъ маре. Atȣпчеа саȣ сtрънс ръmъпії de аiчеа den царъ, mai mȣлt de 1000 de оаmeni, карі аȣ фоct фȣціt de dъжdі греле ші de певоі, ачеіа toці саȣ пърът de фацъ кȣ Хрізеа dворпекȣл ꙟпаintea краіȣлȣі, ші а tȣркȣлȣі.

Еар deaka аȣ венitȣ пъріпtеле Фtеофіл, ші кȣ Хрізеа dворпекȣл den соліе, Леоn водъ аȣ mai tрimic а патра оаръ пре Раdȣл логофъtȣл din Deca **), ші пре Станчіȣл постелпекȣл dела Лъпга ***), ші пре Іапе постелпекȣл ot Плешоіȣ, Преда ворпекȣл ot Чоплеа, кȣ кърці кȣ маре жȣрътъnt, ка съ віе прівеції ла каселе лор.

Deчі кънd аȣ ажȣпс ла търгȣл Жііȣлȣі, еі се ꙟtimпinаръ кȣ сtръжіле воіарілор прівеці, фiindȣле къпitan Барвȣл пост. Бръdескȣл, ші Міхаіȣ спът. Коцофеапȣл, ші пріпсеръ пре Раdȣл логоф. din Deca, еар алалці воіарі скъпаръ.

Еаръ Матеіȣ ага ші кȣ алці воіарі, ші кȣ оаcтеа ȣпгȣреаскъ, ші кȣ mȣлці рошії †) de престе олt,

*) Altii au: 17 Octobre 1630. La Const. Capitanulu lipsesce.

**) Engel l. c. scrie: Georgan.

***) Engel: Paharnik Barbul, mit Bredescul; cá si candu aru fi 2 persone; unde mit s'a nascutu dein lectiunea falsa: Barbul paharnicu cu Bradescu.

†) Engel: Kotzofanul Dumitre Slugerul; cá si candu aru fi numai una persona.

††) Engel: Filisamul, despartitu de Dum. Slugerulu.

*) Asia toti Cronicarii, afora de Costantinu Capitanulu.

**) Engel: Dassa.

***) Alti scriu: от лъга, seau от dълга.

†) Unii scriu aici si mai incolò: рȣші.

ei веniea пре ȣрта стръжілор пре плаіȣл Вълканȣлȣі, пънъ аȣ ꙟntrat аічеа ꙟn царъ.

Atȣнчеа Леоn водъ prinzъnd de весте, ꙟdatъ tрimice пре Міхȣл вел спъtарiȣ кȣ оштi стръжi. Еар кънd фȣ ла cat ла ȣнгȣреni *), ꙟtimпiнаръсе кȣ ei. ші аколо се ловiръ стръжiле de фацъ, ші фȣ вiрȣit Міхȣл спъtарiȣл, кът de авiа скъпъ ші ел. Еар Леоn водъ, deака ꙟnцелесе de ачастъ весте реа, ꙟndatъ tрimice пре Doamнъса, ші кȣ toate жȣпъnеселе боiарiлор, ла Цiȣрцов.

Еар кънd фȣ ла авгȣст 21 **), an. 7139 еар dела Хс. 1631, ꙟntро dȣminекъ, ешitаȣ ші Леоn водъ кȣ toate оштiле ꙟntрȣ ꙟntъmпiнареа лȣi Mateiȣ агъi, ші терсе пънъ ла Арцеш ші ла cat ла Прiсечеni, аколо фъкъръ сфat маре, кȣ слȣжiторiï ші кȣ тоцi боiарiï, ші dede dорабанцiлор лефi tot галбеni de аȣр. Ші de аколо еар се ꙟtoapсе ꙟndърът ла скаȣнȣ-ші ла Бȣкȣрещi, tъбъръndȣсе кȣ toate оштiле din жос de мънъстiреа лȣi Папъ вiстiарiȣл, лънгъ dрȣмȣл Цiȣрцовȣлȣi авънd грiже маре.

Еар кънd аȣ фост авгȣст 25 марцi, веnind прiбеціï, таре се ловiръ ȣнiï кȣ алцiï, de асȣпра вiiлор den жос de мънъстiреа лȣi Міхаiȣ водъ, ші фȣ iсбъndа лȣi Леоn водъ. перitаȣ atȣнчеа мȣлцi оамеni dentр'амъndoao пърцiле. ші аȣ перit Неделко къпiтаnȣл de рȣшi. прiнсаȣ ші пре Преда Брънковеаnȣл nепotȣл лȣi Mateiȣ агъi, ші пре Радȣл логофътȣл din Deса; dар шаȣ ръскȣмпъраt вiаца лор кȣ банi мȣлцi dела Леоn водъ.

Тъiаtаȣ ші пре Adam банȣл аколеа ꙟn tабъръ, ші пре Преда Флорiкоiȣл***) den Гречi. ші аȣ ꙟnцепаt пре Пȣса †) арташȣл. ші аȣ tрimic mai мȣлцi de 40 de ȣнгȣрi ла ꙟпърецiе вiï.

Фъкȣtаȣ Леоn водъ ші о моiлъ маре лънгъ dрȣмȣл Цiȣрцȣлȣi. Atȣнчеа ꙟntрȣ ачест ръзбоiȣ аȣ ꙟпȣшкаt ші пре Boiчiна††) къпitаnȣл de сърбi ꙟntро коапсъ.

Еар Mateiȣ ага, ші кȣ Тȣdосiе спъtарiȣл, ші Горгаn спъtарiȣл, ші Міхаiл еар спъtарiȣл Коцофеаnȣл, ші Dȣmitрȣ слȣцерȣл Фiлiшаnȣл, ші Барбȣл пъхарnекȣл Бръdескȣл, ші Петреа слȣжiторiȣл, ші кȣ алцi боiарi, кънi аȣ скъпаt dела ръзбоiȣ, ei аȣ фȣцit, ші саȣ ꙟкiс ла мънъстiре ла Тiсмаnа, ші аȣ шезȣt аколо зече зiле.

Еар Леоn водъ ꙟdatъ аȣ tрimic dȣпре ei пре кȣмпаtȣсъȣ Боȣл баnȣл, ші пре Неделко Ботеаnȣл *) кȣ оштi, ка съ ажȣнгъ пре Mateiȣ ага, dечi фiind ei ꙟкiші аколо ла Тiсмаnа iаȣ ажȣнс, ші саȣ бътȣт кȣ ei 3 зiле, ші нiмiка нȣ леаȣ пȣtȣt стрiка. Dечi ꙟtоркъndȣсе оштiле еар ꙟnаnоi, пръdataȣ цара деспре ачеа парте de лок, кȣм аȣ фост mai ръȣ.

Еар Mateiȣ ага възънd, къ саȣ dȣс оштiле, ел аȣ ешit din мънъстiре, ші аȣ терс ꙟcat ꙟ Iсварна ot сȣd мiх. ла каса ȣнкiашȣлȣi (староstei) Стоiкъi, ші повъцȣindȣi ел iаȣ сȣit ла мȣнте.

Dечi Леоn водъ ꙟкъ аȣ mai tрimic mi adoa оара оштi кȣ Георма **) къпitаnȣл, ка съ прiнзъ пре Mateiȣ ага, ші nemiк нȣ iаȣ пȣtȣt стрiка, чi ꙟntоркъndȣсе оштiле ꙟnаnоi еар аȣ жефȣit ші аȣ пръdat цара престе олt фоарте ръȣ. Еар Mateiȣ ага аȣ трекȣt мȣнтеле ꙟ цара ȣнгȣреаскъ ла Кавара m-Себеш, ші аколо аȣ шезȣt.

Еар ꙟntрачеа време фiind пре марцiнеа Dȣнъреi ȣn Пашъ чел кета Абаза паша, ші ꙟnцелегънd ел пеntрȣ ачастъ сръкъ de царъ, кȣм аȣ спартȣо Domnii чеi стреiнi кȣ гречiï царiгръdeni, фъкȣtаȣ ачеста пашъ сфat, ка съ adȣкъ пре Mateiȣ ага dела Арdеал, съл факъ domнȣ църеi, къ dела dенсȣл вор авеа сърачiï odiхнъ. Ші ꙟdatъ аȣ tрimic ла ел пре попа Ignatie сърбȣл dела Нiкопое, ка съ вiе съ фiе domнȣ църеi рȣмънешti кȣ воеа пашеi. Ші саȣ ꙟпреȣнаt кȣ ел ла Фъгъраш.

Еар Леоn водъ ꙟкъ аȣ tрimic пре пърinteле влъdiка Глiгорiе, ші пре Iвашко ворnекȣл Бълеаnȣл, ші пре Глiгорiе комiсȣл, кȣ кърцi кȣ маре жȣрътъnt ла краiȣл Ракоцi Георгiе, ші ла Mateiȣ ага, ші ла алцi боiарi прiбецi, ка съ вiе ла каселе лор кȣ бȣнъ паче.

Dечi atȣнчеа о сеамъ de боiарi, аnȣме Фiлiшаnȣл, ші Коцофеаnȣл, ші Бръdескȣл, ші Петреа слȣцерȣл, ші Барбȣл Поеnарiȣл (otПоiеni)***), ші Iоnашко dela Гаiа †), ei аȣ веnit, de саȣ

*) Unii scriu cá si Engel: ȣнгȣреi.

**) Engel: 31 aug., ci toti Cronicarii : 21 aug., er' a. 1632 la Engel.

***) Engel: Floricaul.

†) Engel: Puscha.

††) Alti Cronicari: Boчiнa, seau Boiвiнa.

*) Engel: Nedelibul Boytangul.

**) Engel: Iorman.

***) Engel: Petre de Poane.

†) Altii: caia, seau maia.

ꙟkinat ла Леоn водъ, ші леаȣ dat tȣtȣрор плъшчі, ші іаȣ боеріt пре dъншіі. Benitaȣ ші Аслаn dвор-некȣл dȣпъ dъншіі, de лаȣ фъкȣt боіаріȣ маре ла Краіова.

Еар кънd аȣ фоct ла а. 7140, еар dела Хс. 1632. Іȣл. 20 *) сътбътъ, benitaȣ mazілii (капеції) de ла поартъ кȣ Скітпі чаȣшȣл, ші кȣ Преda спъtapіȣл, de аȣ лȣаt domnіеа лȣі Леоn водъ. ші аȣ ешіt den скаȣпȣ поаntеа іȣл. 23, ші ꙟdatъ аȣ пърчес ла Царігрad. ші аȣ domnit ani 2 ші жȣмъtate, фъръ 8 zіле.

Еар боіарії de аічеа ꙟdatъ tрimiсеръ кърці ла Mateiȣ ага пре Dрътȣшіп слȣга лȣі, ші Некȣла dела Глогова, ші кȣ Цȣшка den Medвежd, dъndȣі штіре de mazълiа лȣі Леоn водъ кȣм аȣ ешіt den скаȣпȣші, ка съші віе ла каса лȣі кȣ бȣпъ паче.

Dечі Mateiȣ ага ꙟцелегънd de ачаста, dete мȣлцȣмітъ лȣі Dȣmnezeȣ; ші фііnd сȣпъраt de стреіпътате cokotitaȣ съ віе аічі ꙟ царъ.

Еар mainainte de ачаоtъ весте кȣ 5 zіле, tрімісесе пре кȣmnatȣсъȣ Горгаn спъtapіȣл, ла Алексаndрȣ водъ Іліаш domпȣл църеі Молdовеі, ка съі факъ паче, ші аколо фȣ оморъt.

Еар Mateiȣ ага ꙟкъші лȣъ zіоа бȣпъ dела Ракоці Георгіе краіȣл, ші dела тоці domnії ші пемешії ші аȣ пърчес, ка съ віе аічеа ꙟ царъ.

Еар краіȣл пеntрȣ мȣлтъ слȣжбъ dреаптъ, че іаȣ фъкȣt, кънd іаȣ benit пемції асȣпръ ла Токае, паȣ врȣt съл ласе съ віе фъръ de oameni, чі іаȣ алес пре Baida-бȣпа къпіtanȣл de ȣнгȣрі кȣ о сеамъ de ошtі, de аȣ петрекȣt пре Mateiȣ ага кȣ маре чіncte пърчеzънd din Каваран-себеш **) авг. 2.

Ші de аколеа іаȣ фоct конакȣл ла cat ла Корпȣ***) пре локȣл тȣрческ. аколо іаȣ ешіt ꙟtътпіпаре Беіȣл dела Ръшава кȣ плокоn ші кȣ маре чіncte, de саȣ ꙟпреȣпаt кȣ ага Mateiȣ. Ші іаȣ dat беіȣл мȣлці бані ꙟпрȣмȣt, съі фіе de лефі ші de келтȣеалъ, къці аȣ поftіt.

Апоі dела cat dела Корпі аȣ tрекȣt мȣнтеле deпкоаче ꙟ царъ пре плаіȣл Dрiповȣлȣі †), ші аȣ тъбъръt ꙟ сіліштеа Прещепії *), ка съші віе ла каса лȣі кȣ бȣпъ паче.

Еар dела ꙟпъръціе фоctaȣ datъ domnia Раdȣлȣі водъ фечорȣл лȣі Алексаndрȣ водъ Іліаш, ка съ фіе domпȣ ꙟ цара рȣтъпеаскъ. Еар tatъсъȣ Алексаn-dрȣ водъ ера domn ла Молdова.

Еар dȣпъ че аȣ tрекȣt Mateiȣ ага мȣпtеле аічеа ꙟ царъ, прinzънd de весте боіарії ші рошії, ші tоатъ цара къці ера de престе олt, еі tоці се стрън-серъ ші мерсеръ, de се ꙟtътпіпаръ кȣ Mateiȣ ага. Ші фъкȣръ сфаt маре маре. cokotind кȣм есте цара періtъ ші мъпкатъ de стреіnі, mi mai върtoc de гречі. Ші кȣм пȣ вор пȣtеа аценtа ші пре Раdȣл водъ кȣ атъта datopie de мȣлтъ, ка съі mai мъпъпче ші съі праde ка ші mainainte. Чі аȣ рȣгаt tоції пре dȣmnezeȣ, ші аȣ лȣаt пре Mateiȣ ага кȣ сіла, пеа-жȣпс ла каса лȣі, de лаȣ dȣс ла Мехемеt Абаzа паша ла четатеа den Nікопое.

Ші dȣпре че саȣ ꙟtътпіпаt кȣ Mateiȣ ага кȣ dъпсȣл, пȣmai de кът лаȣ ꙟбръкаt кȣ кафtаn, ші de аколеа і саȣ ꙟпълцаt пȣмеле de domnie. Ші аȣ ꙟче-пȣt а скріе кърці пре ꙟцаръ. Іо Mateiȣ Басараб Воевоd кȣ міла лȣі Dȣmnezъȣ domпȣл църъї рȣ-мъпещі. Шії dede паша сȣрларі ка ȣпȣі domпȣ, ші тȣрчі ші бешлікȣ ажȣторіȣ, ка съ віе domn ла скаȣ-пȣл църіі ромъпещі.

3.

Diploma dela Leon-Voda, dein a. 1631.

Кȣ міла лȣі Dȣmnezeȣ Іо Леоn ввd. ші domпȣ а tоатъ цара рȣмъпеаскъ, фечорȣл марелȣі ші преа бȣпȣлȣі ші ръпосатȣлȣі Іо. Стефаn ввd. Datam Domnіеа меа ачастъ порȣпкъ а Domniei меле**) жȣпъпесії Маріі, жȣпъпеаса лȣі Dȣmitрȣ ворпікȣл ot Могошешті ші фііȣ съȣ Бȣпеі лог. ші кȣ фечорії лор къці Dȣmnezeȣ ле ва dърȣі. Ка съ ле фіе лор 5 рȣмъпі de ꙟ cat de ꙟ Некшоаръ de ꙟп Мȣшчел, каре сȣпt скріші ꙟп кърці пре пȣме. Ші Dȣmitрȣ ціганȣл кȣ tot сълашȣл лȣі, ші Nеdелко ціганȣ кȣ tot сълашȣ лȣі кȣ циганкаш ші кȣ фаташі моша de ꙟ хотарȣл Могошъштілор пъпъ ꙟ валеа Мікȣлȣі, кареа есте алеасъ, ші кȣ віеа боереаскъ ot Гръ-diште, че скріе еар ꙟ zапісȣл Бȣпеі лог. ші 50

*) Engel: 2 jun. 7140 (1633), si aici cá si mai susu computandu cu unu anu mai multu.

**) Altii: Караван-Себеш, seau Кавар-Себеш.

***) Altii: корпъ, seau корпі. Engel: Konen.

†) Engel: beim Passe Drinovolui; cá si candu ar' fi nominativu Drinovului.

*) Altii: Прішпіі. Engel: Prisznie.

**) Panà aci slovenesce, er' decì in colo romanesce.

de oameni, ші о кърȣцъ кȣ doi kai, фъръ 6 телегарі ai Жȣпънесії Марії кȣ леагъп, каре аȣ фост ai ei, кънdȣ о аȣ лȣat dела каса ei. Ші 8 воі, ші 5 епе, ші стȣпі къці се вор алеџе тоці, ші пъіне de гръȣ ші de меіȣ, ші алте dікісе але касії toate, пентрȣ къ апропііndȣсе времеа de прістъвіре лȣі Dȣmітрȣ ворнік tatъл Бȣnei лог. сокотітаȣ кȣm dȣпъ moартеа лȣі съ аібъ оаменії лȣі паче. Че аȣ веніт ꙟnaintea Domnії меле ꙟ Dіванȣл чел маре ші ꙟnaintea тȣтȣрор чінстіцілор Dрегъторілор Domnії меле марії ші маі мічі, de аȣ мъртȣрісіт сінгȣр кȣ гȣра лȣі, че ласъ жȣпънесії лȣі Марії ші фііȣ съȣ Бȣнеії лог. ꙟ ȣрма лȣі. Пентрȣ къ іаȣ лȣат Dȣmnezeȣ ведереа окілор ꙟn 6 ani, че лаȣ tot пъзіt de toate лȣкрȣріле ла невоіа лȣі, кът маі віне de кът ар фі фост кȣ окі, къ нічі de ȣn лȣкрȣ наȣ штіȣт, ші нічі de о невое. Dрепт ачеea ел възънd атъта къȣтаре ші милъ че аȣ авȣт de кътръ жȣпънеаса лȣі Маріеа ші de кътръ фііȣ съȣ Бȣнеа лог. ел ꙟпсъ іаȣ мілȣіт кȣ ачесте вȣкате ші рȣтъні ші џігані ші dобітоаче, че скрііȣ маі сȣс, каре аȣ фост къштігате den тіпереџеле лȣі. ка съі фіе ла време de невое. ші съл помененаскъ ꙟ ȣрма лȣі. іар лор съ ле фіе toate ачестеа, че скрііȣ маі сȣс, moшіе стътъторе ꙟ вечі. ші am възȣт Domniea меа ші zапіс dела мъна лȣі кȣ маре блъстъм кȣm de nimeniлea *) нічі о невое съ наібъ, нічі de ȣn om . . . . . **) кȣ вȣкателе лȣі, каре аȣ фост мȣнчіте ші къштігате de dінсȣл. ашіжdереа de се вор скорпі . . . . ***) den рȣdеле жȣпънесії лȣі кȣ врео пъръ, tot съ наібъ нічі о треабъ кȣ вȣкателе лȣі, кънчі іа наȣ . . . . †) о аȣ лȣат нȣмаі кȣ трȣпȣл фър zестре фър nimік. ші кът аȣ фост еа кȣ zіле, ажȣnсȣлеаȣ. . . . . . . ††) аȣ пȣс ші блъстем. каре din рȣdеле лȣі се ва іспіті ꙟ ȣрма лȣі кȣ врео пъръ. саȣ а стріка ач(естеа) †††) мілȣітрі аȣ den рȣdеле лȣі, аȣ мъкар ші жȣdекъторі чіне ва фі ачела, къ фіе тръклет *) ші . . . . . . **) ші съ аібъ парте кȣ Іȣdа ші кȣ аріа ла ȣn лок, ші съ фіе блъстъмат de Dȣmnezeȣ. . . . . . ***) жȣdека ꙟ ȣрма лȣі. Dрепт ачеea ші Domnimea меа ꙟкъ am сокотіт dȣпъ кȣm есте обічеіȣл церії. . . . . . †) Жȣпънесії Маріеі ші фііȣ съȣ Бȣнеі лог. ка съ ле фіе moшіе ꙟвечі лор ші коконілор ші непотілор ші стръпепоцілор неклінтітъ престе кȣвънтȣл Domnії меле. Іатъ ші мъртȣрії am пȣс Domnia меа: жȣпан Хріzа вел Dворп. і жȣпап Папа вел лог. і жȣпап Dȣmітрашко вел віст. і Міхȣ вел спат. і . . . . ††) вел стол. і Бȣzінка вел ком. і Neделко вел пах. і жȣпап Dȣmітрашко вел пост. ші іспр. Папа вел лог. ші am скріс еȣ Dȣmітрȣ грам. ꙟ скаȣнȣл орашȣлȣі Бȣкȣрешті. Авг. 12: dела adam влет. 7139.

Іѡ Леѡн ВВд. (m. p.)

*) In originale numai: . . menілea, rosa fiendu ni.

) si *) Nu s'a potutu lege, ce erá scrisu, undesu puntele.

†) dî: авȣт nimік. чі.

††) cá sub **).

†††) cele intre parentese suntu stersa.

*) dî: проклет.

**) anatema (?).

***) dî: кънd ва.

†) si ††) Nu s'a potutu lege, ce erá scrisu, undesu puntele.

Nota.

D. repausatulu B. Popu adauge acesta nota latinesce, cumu suntu mai tote notele sale la diplomele dein colectiunea sa: „Ex originali in papiro simplici, lingua valachica scripto, sigillo Principis super chartam albam quadrangulatam impressive munito. Sigillum referebat in medio arborem, juxta quam duae personae coronatae adfuisse videbatur. Corvus distingui non potuit. Circularis inscriptio: ✝ІѠ ЛЕѠН ВОЕВОДА СНЬ ЩЕФАН ВОЕВОД БЖЮ МЛСТІЮ Г ВЛАШКОЕ ЗЕМЛ.

4.

Diploma de la Michaliu-voda. Dein a. 1600.

Іѡ Михаил Воевѡд Кȣ міла лȣі Dȣmnezeȣ Domn а тоатъ џара Арdеалȣлȣі, Фечорȣл марелȣі ші преа вȣнȣлȣі, ръпосатȣлȣі Петрашкȣ Воевоd, din џара рȣмънеаскъ. Datam Domniea меа, ачастъ порȣнкъ а Domnіїі меле Отрашн ші лȣі Къzan, ші лȣі Братеш, ші кȣ фечорії лор, ші кȣ тоці фраців лор, къці вор фі воіарі ꙟ С. . . . . ꙟ сат, ка съ фіе ал лор tot сатȣл С. . . . ., ші кȣ обації, ші кȣ тоатъ moшіеа, din кьmп, ші din апъ, ші din пъdȣре, ші din мȣnte, ші tot хотарȣл, песте tot, пентрȣ къ есте а лор. dреаптъ, ші бътрънъ moшіе, din стръmoші: іар dȣпъ ачаста саȣ фост ꙟтъмплат, сатȣлȣі с. . . . . . ілор;

че скріе mai сȣс, de aȣ піерdȣt кърџіле лор, че aȣ авȣt пе moшie *). Dȣпъ ачеea catȣл C. . . . . . ꙟ време че aȣ обличit къ aȣ піерdȣt c......ii картеа лор de пе moшie. iар catȣл C. . . . . . ei aȣ ꙟчепȣt a tрече пеcте хотарȣл c......ілор, de aȣ лȣat mȣлtъ moшie, dела c......ni, шi aȣ zic сътeniї din C......, кȣm къ ecte a лор, dреаntъ moшie, пе ȣnde tрекȣсе пеcте хотар, iар c.....nii нȣ aȣ nічi o tреабъ кȣ ачеa moшie. шi aȣ авȣt catȣл C....... шi карте ка съ џie аша, кȣm aȣ скріс ꙟ картеа лор. iар catȣл C....., ei Фоарте caȣ плъпс пentрȣ dipentate, шi пentрȣ кълкареа хотарȣлȣi, шi карте нȣ авеа, къ o піерdȣсе картеа. пentрȣ ачаcta Domniea mea, am cokotit, шi am къȣtat, кȣ toџi сФetnічiї Domniei meле, шi нȣ am крезȣt ачеа карте кареа o aȣ авȣt catȣл C......., чi am dat 12 боiарi, ꙟntре amendoao cateле, ка съ ȣмбле, шi съ ꙟtребе oameni бътрънi, шi съ кaȣte шi съ adeвереzе, пе ȣnde сънt хотаръле челе бътрънe. Deчi catȣл c.....enілор, ei aȣ adȣnat 17 oameni бȣni, шi бътрънi, din прежȣрȣл локȣлȣi, карiї aȣ штiȣt, хотаръле челе бътрънe de moшie, шi aȣ венit ꙟnaintea ачелор 12 боiарi, шi aȣ жȣрat, къ ачеcteа сънt хотаръле челе бътрънe, de moшie, Cemnеле anȣme, din anа Олtȣлȣi, din Badȣл лat, пън' ꙟ zънodie**) ceакъ, шi din zънodie**) ceакъ, пън' ꙟ Фracin, шi din Фracin, пън' ꙟ dрȣmȣл џъръi, ла пъръȣл Фetiї, шi пън' ꙟџъртȣріле anei Скореiȣлȣi, шi пънъ ꙟ калеа noeniї, шi din калеа noeniї, пън' ꙟ калеа mȣnteлȣi; шi din калеа mȣnteлȣi, пън' ꙟ прixodiште, пън' ꙟ anа tȣnсȣлȣi, шi пън' ꙟ върФȣл mȣnteлȣi. Шi аша aȣ ȣмблаt, шi aȣ mерс ачешti 12 боiарi, шi aȣ ꙟnoit ачеле хотаръ toate, ꙟпреънъ кȣ боiарinȣл Domniii meле жȣпан Фоаркаш кънitanȣл din четatea Фъгърашȣлȣi, шi кȣ ачеi 17 бътрънi, шi oameni бȣni. Кȣm de акȣm ꙟnainte ачеcteа съ Фie хотаръле кȣm леаȣ ꙟtokmit, ачешti oameni mai сȣс ziшi, кȣ сȣФлетȣл лор, шi aȣ жȣрat, кȣm ачеcteа сънt хотаръле челе бътрънe. iаръ catȣл C......., ei aȣ рънmас minчinoшi. пentрȣ ачаcta am dat Domniea mea, catȣлȣi C....., ка се aibъ ei toatъ moшiea, moшie ctatopnікъ, ꙟсъ пре ачеле cemne, че скріȣ mai сȣс, кȣm aȣ aшеzat ачеi 17 oameni бътрънi, шi ачеi 12 боiарi. аша am dat шi Domniea mea catȣлȣi C....., ка съ o aibъ ei moшie ctatopnікъ, шi Фечорiї лор, шi nenoџiї, шi стрънenoџiї лор, шi de nime mішkatъ dȣпъ zica Domniii meле. пentрȣ ачаcta при мъртȣрiї am пȣс Domnia mea, пе жȣпан Корпеш Гашпар, шi жȣпан Секел Моiжеш генерарішȣл, шi жȣпан Чакi, шi жȣпан Бъркан вicтiеар, шi жȣпан Стоiка mареле постелнік, шi ꙟсȣш Domniea mea, am zic. скрісаȣ Оанчеа лог. ꙟ четatea de скаȣn, ꙟ Фъгъраш: Лȣпа лȣi Апріл zіле 20. iар dела zidireа лȣmiї, кȣрџереа anілор, anȣл 7108. *)

*) Nu se vede E bene, deca e E au I.

**) Cuventulu Zънodie e dein corectura; er' mai in a-ante se pare a fi fostu scrisu in locui: калеа.

Io Mіхаiл Boibod (п) din mіла лȣi Dȣmnezeȣ Domnȣ. — dȣm de штiре tȣtȣрор кȣi ce каde a шti, пentрȣ рънdȣл ачештiї кърџi че ecte datъ de Mіхаiȣ boibod ꙟ лimба словенеаскъ. къчi dънdȣсе ꙟnaintea noacтръ. oam ꙟtорс de пе лimбъ словенеаскъ пе лimбъ рȣmънеаскъ. Фър de nіче o скimбаре din кȣвънt ꙟ кȣвънt. шi din сороакъ ꙟ сороакъ, каре лȣкрȣ ꙟtрачеcta кiп iспръвindȣсе прin noi. шi noi кȣ крedinџа noacтръ че преоџеаскъ am скріс depent. скріс ꙟ Клȣжъ. iȣnie 3 zіле dȣпъ кълindарiȣл векiȣ. 1727.

Протопоп Camȣiл din Бicтра m. pr.
Протопоп Фtoma dела Клȣж m. pr.
Попа Ion dела Бае de абрȣd din Рошiа m. pr.

Nota.

Panà la semnulu *) scrisoria frumosa negra, er' de aci in diosu forte rude palida. Noi le am transrisu un'a dupa alt'a, dupa cumu se afla in originale-le acestei versiuni, scrise in cola indoita in folio pre chartia velina levigata.

IV.

FASTI-I ROMANI.

Nu farà cuventu s'a dîsu, cà cronologi'a e radiemulu si facli'a istoriei, forà care tote evenementele, si cele mai adeverite, inca aparu cá intru una ceti'a intunecosa, amestecate si confuse, in câtu a nevolia seau chiaru cu nepotentia este adese ori ale destinge un'a de catrà alt'a. Inca si istoricii celi mai buni si mai diligenti nu arare ori neglegu cu totulu datele cronologice, si abia atingu numerulu aniloru, in cari au domnitu seau imperatîtu cutare domnu seau imperatu, forà de a mai

insemná, care evenementu in ce anu seau in care ordine s'a templatu, chiaru si candu acelu numeru de ani a fostu de 30—40 de ani.

Cu atâtu mai de mare momentu suntu dar' atâtu scrietorii câtu si acele documente autentice, in cari se afla mai precisu cosemnate insesi datele si ordinea evenementeloru. De acì si nevolienti'a istoriciloru si eruditiloru mai scrupulosi a fostu totu de un'a, de a cercetá dupa atari date si documente, cari reversa lumina in ordinea cronologica.

Atare necesitate s'a semtîtu chiaru si in istori'a vechiloru romani, cu tote cà nu le a lipsitu cosemnarea cronologica a fapteloru memorabili dein istori'a loru in scrieri istorice si monumente publice de tota form'a. Inse mân'a sortei nedomirite si acì a causatu atâta stricatiune, pierdere si ruinare, in catu nu a remasu pentru noi cesti mai tardîi in multe punte ale istoriei loru, de câtu fragmente pucine si oscure.

Proba invederata despre adeverulu dîse-loru acestor'a ne a datu in anii de mai curendu aflarea si publicarea unoru fragmente istorice de a le lui C. Graniu Licinianu *), cari de si prea pucine in sene, contieneau inse atâte date noua, câtu renumitulu istoricu si archeologu, T. Mommsen, dupa publicarea acelor'a se vediù constrinsu asi compune de nou unii tomi dein istori'a romana; cu tote cà panà acì germanii afirmau, cumu cà acestu nefatigatu eruditu cunosce chiaru asia de esactu tota istori'a si tote datenele si cele mai menunte ale romaniloru, cá si ori-carele dein vechii romani.

Dein aste cosìderatiuni, si sciendu câtu de interesante e pentru fia-care romanu istori'a vechiloru romani, ne amu propusu in cursulu acestei publicatiuni a dá si una scurta, inse pre câtu se pote mai esacta deductiune cronologica de Fasti-i Romani, urmandu cercatoriloru celoru mai secure dein tempure-le mai noua.

Cà-ce de si avemu a mâna opere-le mai vechie ale lui T. Almeloven, Calvisiu, Corsini, D. Petaviu, I. Scaliger, C. Sigoniu, Useriu, etc., credemu inse cà mai cu securitate potemu se urmàmu acì pre doi dein celi mai noi: Th. Mommsen in Corpulu inscriptiuniloru romane *), si C. Tim. Zumpt in anali-le vechie **).

*) C. Grani Liciniani annalium quae supersunt, — edidit K. A. F. Pertz, Berolini 1857 in 4.

Periodu I. Sub Regi.

A. u. c.		A. a. Chr.
1.	Romulu, edifica cetatea Rom'a in serbatóri'a Palilie-loru, a. d. XI. Kal. Mais (21 apr.), Olimpiadea VI, an. 3.	753
39.	Num'a Pompiliu, dein Sabini .	715
81.	Tullu Hostiliu, ...	673
113.	Ancu Marciu, nepotu de filia lui Num'a Pompiliu	641
138.	L. Tarquiniu Priscu, filiulu lui Demaratu Corinthianulu . . .	616
176.	Serviu Tulliu	578
220.	Tarquiniu Superbu, filiu au nepotu lui Tarquiniu Priscu . .	534

Nota. A. u. c. = anno urbis conditae, adeca anulu dela fundarea Romei; — er' A. a. Chr. = anno ante Christum: anulu in a-ante de Christu.

L. insemneza Luciu, cá si A. Aulu, C. Gaiu, Cn. Gneiu, D. Decimu, K. Kaeso, M. Marcu, P. Publiu, Q. Quintu, T. Titu; er' cu doue seau trei cosunanti: Ap. seau App. Appiu, Ser. Serviu, Sex. Sextu, Sp. Spuriu, Tib. Tiberiu.

Periodu II. Sub Consuli etc.

A. u. c.		A. a. Chr.
245.	L. Iuniu Brutu L. Tarquiniu Collatinu . .	509
246.	P. Valeriu Publicola II. T. Lucretiu Tricipitinu . .	508
247.	P. Valeriu Publicola III. M. Horatiu Pulvilu II. . .	507
248.	Sp. Larciu Flavu T. Herminiu Aquilinu . . .	506
249.	M. Valeriu P. Postumiu Tubertu . . .	505
250.	P. Valeriu Publicola IV. T. Lucretiu Tricipitinu II. .	504
251.	P. Postumiu Tubertu II. Agrippa Meneniu Lanatu . .	503
252.	Opiter Verginiu Tricostu Sp. Cassiu Viscellinu . . .	502

*) Corpus Inscript. latinarum, tom. I. Inscriptiones lat. antiquissimae, Berol. 1863 fol.

**) Annales veterum regnorum et populorum imprimis Romanorum, ib. 1838 in 4.

A. u. c.		A. a. Chr.
253.	Postumu Cominiu Auruncu.	
	T. Larciu Flavu	501
254.	Ser. Sulpiciu Camerinu.	
	M. Tulliu Longu	500
255.	T. Aebutiu Elva.	
	P. Veturiu Geminu . . .	499
256.	Q. Cloeliu Siculu.	
	T. Larciu Flavu II. . . .	498
257.	A. Semproniu Atratinu.	
	M. Minuciu Augurinu . . .	497
258.	A. Postumiu Albu Regillense	
	A. Verginiu Tricostu . . .	496
259.	App. Claudiu Sabinu Regillense.	
	P. Serviliu Priscu . . .	495
260.	A. Verginiu Tricostu Caelimontanu	
	T. Vetusiu Geminu Cicurinu .	494
261.	Sp. Cassiu Viscellinu II.	
	Postumu Cominiu Auruncu II. .	493
262.	T. Geganiu Macerinu.	
	P. Minuciu Augurinu . . .	492
263.	M. Minuciu Augurinu II.	
	A. Semproniu Atratinu II. . .	491
264.	Q Sulpiciu Camerinu.	
	Sp. Larciu Flavu II. . . .	490
265.	C. Iuliu Iulu	
	P. Pinariu Rufu Mamertinu . .	489
266.	Sp. Nautiu Rutilu	
	Sex. Furiu Fusu . . .	488
267.	T. Siciniu Sabinu	
	C. Aquiliu Tuscu	487
268.	Sp. Cassiu Viscellinu III.	
	Proculu Verginiu Rutilu . .	486
269.	Ser. Corneliu Cossu Maluginense	
	Q. Fabiu Vibulanu . . .	485
270.	L. Aemiliu Mamercinu	
	K. Fabiu Vibulanu . . .	484
271.	M. Fabiu Vibulanu	
	L. Valeriu Volusu Potitu . .	483
272.	Q. Fabiu Vibulanu II.	
	C. Juliu Iulu	482
273.	K. Fabiu Vibulanu II.	
	Sp. Furiu Fusu	481
274.	M. Fabiu Vibulanu II.	
	Cn. Manliu Vulso Cincinnatu .	480
275.	K. Fabiu Vibulanu III.	
	T. Verginiu Tricostu Rutilu .	479

A. u. c.		A. a. Chr.
276.	L. Aemiliu Mamercinu II.	
	C. Serviliu Structu Ahala . .	478
277.	C. Horatiu Pulvillu	
	T. Meneniu Lanatu . . .	477
278.	A. Verginiu Tricostu Rutilu.	
	Sp. Serviliu Structu . . .	476
279.	C. Nautiu Rutilu.	
	P. Valeriu Publicola . . .	475
280.	L. Furiu Fusu Medullinu.	
	A. Manliu Vulso	474
281.	L. Aemiliu Mamercinu III.	
	Vopiscu Iuliu Iulu . . .	473
282.	L. Pinariu Rufu Mamercinu.	
	P. Furiu Fusu	472
283.	App. Claudiu Sabinu Regillense.	
	T. Quinctiu Barbatu Capitolinu .	471
284.	L. Valeriu Publicola Potitu II.	
	Tib. Aemiliu Mamercinu . .	470
285.	T. Numiciu Priscu.	
	A. Verginiu Tricostu Caelimontanu II.	469
286.	T. Quinctiu Barbatu Capitolinu II.	
	Q. Serviliu Priscu . . .	468
287.	Tib. Aemiliu Mamercinu II.	
	Q. Fabiu Vibulanu . . .	467
288.	Sp. Postumiu Albu Regillense.	
	Q. Serviliu Priscus II. .	466
289.	Q. Fabiu Vibulanu II.	
	T. Quinctiu Barbatu Capitolinu III.	465
290.	A. Postumiu Albu Regillense.	
	Sp. Furiu Fusu Medullinu. . .	464
291.	L. Aebutiu Elva.	
	P. Serviliu Priscu . . .	463
292.	L. Lucretiu Tricipitinu.	
	T. Veturiu Geminu Cicurinu .	462
293.	P. Volumniu Gallu Amintinu.	
	Ser. Sulpiciu Cameriau . .	461
294.	P. Valeriu Publicola II.	
	C. Claudiu Sabinu Regillense .	460
295.	Q. Fabiu Vibulanu III.	
	L. Corneliu Cossu Maluginense .	459
296.	C. Nautiu Rutilu II.	
	L. Minuciu Augurinu . . .	458
297.	C. Horatiu Pulvillu II.	
	Q. Minuciu Augurinu . . .	457

(Va urmá.)

Conditiuni-le
Abonamentului la Archivu.

Totu inceputulu e greu, cu a-nevolia, — omne initium durum, — dupa limb'a moderna — dificil.

De acea nu e mirare, deca si inceputulu Archivului e cu greu, a-nevolia, — dificil.

Cu greu, dein mai multe cause, cá totu de un'a, — antaniu si mai de frunte, cà la inceputu abonatiunea, la tote *foliele* literarie neliterarie, curru forte a-nevolia — dificilminte.

Terminulu abonamentului nostru, in a-ante de ast'a cu una luna, l'am fostu defiptu camu pre 27 dec. 1866 v. (5 dîle in a-ante de anulu nou), pre candu cugetamu se determinàmu numerulu esemplaria-loru pre totu anulu.

Inse, — homo proponit, deus disponit; — dîu'a de 27 dec. 1866 fù cea mai frigurosa panà acumu in asta ierna: 23 grade sub 0!

In acea dî fatale si termometrulu abonamentului nostru inca aratá mai atate grade, inse forà 0.

In termini aritmetici: numerulu abonatiloru, prenumeranti au suscribenti, pre 1 anu au pre ½, erá atatu de microscopicu, câtu nu de 2 ori pre luna, câte 1 cola seau 2, cumu anunciasemu, ci mai cà nece de 2 ori pre anu in câte una ½ de cola, nu amu fí potutu edá dein ce aveamu incasatu.

Inse dupa 27 dec. temperatur'a se scaimbà, si ambe termometre-le se rędicara mai susu; nu prea susu, nece asia dė susu, cumu amu fí doritu, ci asia, câtu, charu Dlui, totu amu mai resuflatu; si avemu buna sperare, cà de se va redicá alu nostru in proportiunea celoru 3—4 dîle dupa 27 dec. panà adi, numerulu abonatiloru nostri in 2—3 septamane se va urcá preste CL!

Buna sperantia avemu, — pentru cà sum'a intelegentiei romane trece neindoitu preste CL — si de 1 milia de ori celu pucinu.

Dein care numeru de CL — de milie, credemu, cà celu pucinu unu % se intereseza de ce amu promisu pentru Archivu, si cu atat'a amu fí prea multiumiti.

Inse dechiaràmu de buna ora in a-ante, cà la atare casu neasteptatu, la ⅔ dein abonatii nu amu poté sierbí numai de câtu, — inse totu amu face ceva si atunci, chiaru si cu ore-care sacrificiu, numai se avemu cui.

Deci rogàmu de nou cu totu respectulu pre respectabilea Intelegentia romana, a ne onorá câtu mai curundu cu comisiunea sa, — bis facit, qui cito facit, — oblegandune si dein partea nostra a o implení cu tota anem'a si dein tote poterile nostre.

Conditiunile suntu urmatorie.

Pretiulu abonamentului: 3 fl. v. a. pre anu pentru provinciele austriace, — 1 # pentru cele alalte.

Foli'a, dein caus'a absentiei editoriului dela loculu tipariului, de una-camu data nu pote aparé de 2 ori pre luna, precumu s'a fostu anunciatu, — ci numai dupa una luna, la 35—40 de dîle, in câte 2—3 cole de una data.

Candu cass'a Archivului se va adauge mai benesioru de câtu pan' acumu, si deca piedecele legei de presa se voru delaturá, — editoriulu erasi se va intorce la conditiunile dein 1 dec. 1866.

Cele alalte conditiuni remanu nescaimbate, precumu le anunciasemu totu atunci.

In fiue adaugemu: cà DDloru, cari voru avé bunetate a aduná si a ne tramite prenumeranti, oferimu dein parte-ne bucurosi 1 la 10 esemplaria.

Blasiu, 1. ian. v. 1867. Editoriulu.

Literariu.

Ni-se scrie dela Oradea-mare, 1 Ian. n. 1867. „Avendu Societatea de lectura a junimei romane dela scolele Oradane de scopu a edá preste pucinu unu Almanacu belletristicu, cá acest'a sesi afle câtu de mare latîre la romani, — ne luàmu libertatea ati tramite invitarea de prenumeratiune, rogandu-te se bene voliesci a luá notitia despre dens'a in Archivu."

Dela Craiov'a, dupa Buletinulu instructiunci publice, Aug. 1866, p. 644. „D. V. Place, neuitatulu de romani Consule francesu dein Iasi, caruia detorimu atâte lucruri pentru unirea principateloru, publica sub patronimea imperatului Napoleon magnific'a carte: Ninive et l'Assyrie, (Paris, imprim. imperiale), care nu se cade se lipsesca nece unui archeologu romanu, si nece unui amatoriu de carti fromose."

Nr. II. va aparé in 5. Febr. a c.

Corespondintia mica.

DD. **C. H.** in Romanu: se va tramite. — **D. A.** in Abrudu, asemenea. — **D. B.** in Olmütz: cu 1 fl. s'a tramisu mai multu. — **D. M.** in Zazár: s'a admanuatu. — **E. T.** in Orade: s'a facutu. — **E. V.** in Ilba: cu 50 xr. s'a tramisu mai multu. — **C. P.** in Lugosiu: multiumita, si asteptàmu. — **I. A.** in Fagarasiu: multiamita. — **I. B.** in Beiusiu: se va tramite. — **I. I.** in Gradiste: s'a admanuatu. —